

DZIENNIK URZĘDOWY WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

Łódź, dnia 10 kwietnia 2025 r.

Poz. 4108

UCHWAŁA NR XIII/12/2025 RADY GMINY WIELGOMŁYNY

z dnia 27 marca 2025 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Wielgomłyny na lata 2023-2026

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2024 r. poz. 1465 zm. poz. 1572, poz. 1907, poz. 1940) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292) po uzyskaniu opinii Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi uchwala się co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Wielgomłyny na lata 2023 - 2026 w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Wielgomłyny.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Łódzkiego.

Przewodniczący Rady Gminy

Przemysław Pawlus

Załącznik do uchwały Nr XIII/12/2025
Rady Gminy Wielgomłyny
z dnia 27 marca 2025 roku

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wielgomłyny na lata 2023-2026

Wielgomłyny, 2023/2024 r.

Wstęp

Przedmiotem opracowania **Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wielgomłyny na lata 2023-2026** jest charakterystyka dziedzictwa kulturowego znajdującego się w granicach administracyjnych gminy oraz wskazanie głównych kierunków działań podejmowanych przez władze gminy na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami znajdującymi się na terenie gminy.

Celem niniejszego dokumentu jest opracowanie kompleksowej, średniookresowej strategii dotyczącej opieki nad zabytkami na obszarze gminy Wielgomłyny. Program, będący narzędziem zarządzania lokalnym dziedzictwem, ma na celu wspieranie aktywnego podejścia do gospodarowania dziedzictwem kulturowym gminy. Działania określone w programie mają na celu poprawę stanu zabytków poprzez ich adaptację i rewaloryzację.

Istotnym aspektem jest zaangażowanie mieszkańców w realizację celów programu, zarówno w ramach ich aktywności zawodowej, jak i poza nią. Program zachęca do udziału społeczności lokalnej w różnych formach, dając tym samym szansę na aktywny udział w ochronie dziedzictwa kulturowego. Poprzez działania edukacyjne, program ma na celu budzenie świadomości wspólnoty kulturowej w lokalnej społeczności, podkreślając znaczenie miejscowych wartości. Pragnie także rozbudzić wśród mieszkańców poczucie dumy i tożsamość z ich małą ojczyzną.

Niniejszy program, opracowany zgodnie z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa, spełnia wymogi art. 87 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840, z 2023 r. poz. 951, 1688, 1904.). Dodatkowo, program uwzględnia dokumenty programowe o zasięgu ogólnokrajowym oraz wojewódzkim, powiatowym i gminnym.

W procesie tworzenia programu korzystano z elementów polityk, programów i planów sektorowych o randze krajowej, wojewódzkiej i powiatowej. Proponowane w nim działania w zakresie opieki nad zabytkami mają na celu poprawę stanu zabytkowej substancji, jej rewaloryzację oraz promowanie dziedzictwa kulturowego. Przyjęte rozwiązania odpowiadają również obowiązującym regulacjom dotyczącym ochrony zabytków.

Gminny program opieki nad zabytkami jest opracowywany w cyklach czteroletnich, a wójt co dwa lata przedstawia Radzie Gminy sprawozdanie z jego realizacji. W ten sposób program nie tylko wpisuje się w wymagane ramy prawnomaterialne, ale także stawia sobie za cel długofalowy rozwój obszaru zabytkowego, dbając jednocześnie o integralność lokalnej tożsamości.

Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w którym: Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

Główne cele wykonania programu opieki nad zabytkami określone zostały w art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i są nimi:

2. Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu, w szczególności:

1) (uchylony)

2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;

3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;

4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;

5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;

6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;

7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Sposób procedowania z programami opieki nad zabytkami oraz obowiązek sporządzania sprawozdań wynikają z art. 87 ust. 3-5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

3. Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

4. Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

5. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

W preambule Konstytucji RP znajduje się zobowiązanie aby przekazać przyszłym pokoleniom wszystko, co cenne z ponad tysiącletniego dorobku. W świetle art. 5 i 6 ust. 1 Konstytucji RP do podstawowych obowiązków państwa działającego za pośrednictwem swych organów należy ochrona dziedzictwa kultury, a w szczególności jego podstawowych materialnych składników, jakimi są zabytki.

Art. 5

Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 8 października 2007 (K 20/07, OTK-A 2007, nr 9, poz. 102) dokonał wykładni artykułu 5 w części dotyczącej dziedzictwa narodowego, przyjmując w konkluzji, że państwo, realizując zadanie strzeżenia dziedzictwa narodowego musi uwzględniać ograniczenia wynikające z gwarantowanych konstytucyjnie praw obywateli.

Ochrona powinna być rozumiana jako ochrona dla przyszłych pokoleń ale zabytki powinny być współcześnie wykorzystywane w taki sposób (np. badania naukowe), aby nie stanowiło to dla nich zagrożenia i aby nie prowadziło do ich degradacji, uszkodzenia i zniszczenia. W Konstytucji RP wyrażony został obowiązek stwarzania przez państwo jak najlepszych warunków równego dostępu do dóbr kultury, z poszanowaniem prawa własności.

Art. 6

1. Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.

Przyjmuje się, że dobrami kultury są elementy stanowiące materialny przejaw kulturowej działalności człowieka, a także niematerialny dorobek ludzkości.

Przepisy artykułu 73 Konstytucji kształtują obowiązki państwa w zakresie kultury i stanowią katalog konstytucyjnych praw i wolności kulturalnych.

Art. 73.

Każdemu zapewnia się wolność twórczości artystycznej, badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników, wolność nauczania, a także wolność korzystania z dóbr kultury.

Przepisy artykułu 86 Konstytucji nakładają na każdego obywatela obowiązek dbałości o stan środowiska, którego jednym z elementów jest środowisko kulturowe z jego składową, jaką jest dziedzictwo kulturowe.

Art. 86

Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.

Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2512, z 2023 r. poz. 2029.

W ramach podziału kompetencji między ministrami, dokonanego w ustawie z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej, wiodącym organem odpowiedzialnym za zadanie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840, z 2023 r. poz. 951, 1688, 1904.

Podstawowym aktem prawodawczym w dziedzinie ochrony i opieki nad dziedzictwem narodowym jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - dalej w tekście u.o.z.o.z, która w art.1 określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zasady tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauracyjnych i robót budowlanych przy zabytkach a także organizację organów ochrony zabytków.

Ustawa z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest uzupełniona o wydane akty wykonawcze, jakimi są na gruncie prawa polskiego rozporządzenia¹.

¹ <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20031621568>

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 40, 572, 1463, 1688.

Samorząd gminy ponosi współodpowiedzialność za zachowanie dóbr kultury, co wynika z ustawy samorządowej jak i ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W świetle art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy o samorządzie gminnym: do zadań własnych gminy należą sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a w myśl art. 7 ust. 1 pkt 13: cmentarzy gminnych. Obowiązek opieki nad zabytkami wynika zaś z art. 5 i art. 71 pkt. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminie przysługuje prawo pierwokupu w wypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawo użytkowania wieczystego takiej nieruchomości, co wynika z art. 109 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 344, 1113, 1463, 1506, 1688, 1762, 1906, 2029.).

Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym Dz.U.2024.1130.

Na mocy ustawy planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględnić wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- zgodnie z art. 1 ust. 2 pkt 4 planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględniać wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
 - zgodnie z Art. 13b. Ustalenia planu ogólnego określa się, uwzględniając uwarunkowania rozwoju przestrzennego gminy, w szczególności:
 - 3) znajdujące się na obszarze gminy:
 - j) zabytki objęte formami ochrony, o których mowa w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 oraz z 2023 r. poz. 951 i 1688), lub ujęte w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków oraz dobra kultury współczesnej,
 - k) obszary pomników ząglady i ich strefy ochronne,

Gmina Wielgomłyny nie posiada jeszcze opracowanego Planu ogólnego gminy. Aktualnie trwają przygotowania do ogłoszenia przetargowego na wybór wykonawcy dokumentu. Plan ogólny będzie określał podstawowe zasady harmonijnego rozwoju gminy. Będą w nim zawarte strefy planistyczne, standardy urbanistyczne oraz obszary do zabudowy, strefy ochronne. Plan ogólny będzie aktem prawa miejscowego, co oznacza, że na jego podstawie będzie można uchwalać miejscowe plany oraz wydawać decyzje o zagospodarowaniu terenu i

warunkach zabudowy. Aktualnie Rada Gminy podjęła uchwałę i przystąpieniu do jego opracowania.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 682, 553, 967, 1506, 1597, 1681, 1688, 1762, 1890, 1963, 2029.

W myśl art. 2 ust. 2 pkt 3 ustawy prawo budowlane przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 54.

W dziale IV traktującym o ochronie powierzchni ziemi, w art. 101 ustawa określa, że ochrona powierzchni ziemi polega m. in. na zachowaniu funkcji kulturowych a w punkcie 2) litera f) stanowi, o zachowaniu zbioru dziedzictwa archeologicznego.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1336, 1688, 1890.

Zgodnie z a art. 19 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody dla parku krajobrazowego sporządza się projekt planu ochrony a zgodnie z tym artykułem ust. 6b projekt uchwały o przyjęciu planu ochrony wymaga zaopiniowania przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 485, z 2023 r. poz. 28, 1688.

Rewitalizacja obszarów zdegradowanych w świetle przepisów ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji stanowi fakultatywne zadanie własne gminy, co oznacza, że nie wszystkie gminy muszą uczynić użytek z instrumentów prawnych i finansowych unormowanych w ustawie.

Ustawa nie wprowadza bezpośrednio problematyki ochrony zabytków, ale wprowadza m.in. znaczące ułatwienia dla ich właścicieli i narzędzia ochrony historycznych układów urbanistycznych.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobraz Dz. U. z 2015 r. poz. 774, 1688.

Jest to tak zwana „ustawa krajobrazowa”, której celem było wprowadzenie mechanizmów umożliwiających powstrzymanie procesu degradacji krajobrazu.

Rada gminy może w formie uchwały określić zasady sytuowania obiektów reklamowych, a także zakaz umieszczania takich obiektów, a w przypadku szyldów uchwała może określić warunki ich sytuowania, wielkość, oraz ich liczbę na nieruchomości. Wójt gminy może nałożyć grzywnę na właściciela nieruchomości oszpecającej krajobraz, a dochód wpłynie do budżetu gminy.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 344, 1113, 1463, 1506, 1688, 1762, 1906, 2029.

Zgodnie z art. 6 ust. 5 i 5a) ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów ustawy z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ochrona Pomników Zagłady w rozumieniu przepisów o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady oraz miejsc i pomników upamiętniających ofiary terroru komunistycznego są celami publicznymi w rozumieniu ustawy.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 87.

Art. 1 ust. 2 ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194 ze zm.) stanowi, że państwo sprawuje mecenat nad działalnością kulturalną polegający na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 385.

Zgodnie z art. 1 ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej,

kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów.

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2393.

Ustawa w art. 3 ustawy o z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach stanowi, że biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych Dz. U. z 2018 r. poz. 2337.

Zgodnie z art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych, grobami wojennymi w rozumieniu ustawy są groby i miejsca spoczynku:

- 1) poległych w walkach o niepodległość i zjednoczenie Państwa Polskiego;
- 2) osób wojskowych, poległych lub zmarłych z powodu działań wojennych, bez względu na narodowość;
- 3) sióstr miłosierdzia i wszystkich osób, które, wykonując zlecone im czynności przy jakiegokolwiek formacji wojskowej, poległy lub zmarły z powodu działań wojennych;
- 4) jeńców wojennych i osób internowanych;
- 5) uchodźców z 1915 r.;
- 6) osób wojskowych i cywilnych, bez względu na ich narodowość, które straciły życie wskutek represji okupanta niemieckiego albo sowieckiego od dnia 1 września 1939 r.;
- 7) ofiar niemieckich i sowieckich obozów, w tym cmentarzyska ich prochów;
- 8) osób, które straciły życie wskutek walki z narzuconym systemem totalitarnym lub wskutek represji totalitarnych lub czystek etnicznych od dnia 8 listopada 1917 r. do dnia 31 lipca 1990 r.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 571.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie w art. 4 ust. 1 pkt 16 określa, iż wśród zadań publicznych znajdują się działania m. in. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 70, 1313, 2291.

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 6 ustawy z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej, zwolnione są od podatku od nieruchomości.

Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Wśród najistotniejszych ustaleń międzynarodowych, przyjętych w Polsce należy wymienić:

Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 16 listopada 1972 r. przyjęta na sesji w Paryżu (Dz. U. z 1976 r., nr 32, poz. 190).

Międzynarodowa umowa zobowiązująca państwa sygnatariuszy do identyfikacji, ochrony, konserwacji, rewaloryzacji i przekazania przyszłym pokoleniom dziedzictwa kulturowego i naturalnego. Ustanawia ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego o wyjątkowej powszechnej wartości, m.in. przez nadawanie międzynarodowego statusu ochrony i poprzez wpisanie na listę światowego dziedzictwa UNESCO.

W Art. 1 Konwencja definiuje dziedzictwo kulturowe jako:

- zabytki: dzieła architektury, monumentalnej rzeźby lub malarstwa, elementy i budowle o charakterze archeologicznym, napisy, groty i zgrupowania tych elementów, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki;
- zespoły: budowli oddzielnych lub łącznych, które ze względu na swą architekturę, jednolitość lub zespolenie z krajobrazem mają wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki;
- miejsca zabytkowe: dzieła człowieka lub wspólne dzieła człowieka i przyrody, jak również strefy oraz stanowiska archeologiczne mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historycznego, estetycznego, etnologicznego lub antropologicznego

W rozumieniu Konwencji (Art.2) za dziedzictwo naturalne uważane są:

- pomniki przyrody utworzone przez formacje fizyczne i biologiczne albo zgrupowania takich formacji przedstawiające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia estetycznego lub naukowego
- formacje geologiczne i fizjograficzne oraz strefy o ściśle oznaczonych granicach, stanowiące siedlisko zagrożonych zagładą gatunków zwierząt i roślin, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki lub ich zachowania

- miejsca lub strefy naturalne o ściśle oznaczonych granicach mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki, zachowania naturalnego piękna.

Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy sporządzona w Grenadzie dnia 3 października 1985 r. (Dz. U. 2012 poz. 210).

Konwencja, która weszła w życie 1 grudnia 1987 r., a Polska ma obowiązek się do niej stosować od 1 marca 2012 r., obejmuje ochroną nie tylko zabytki, czyli wszelkie budowle i obiekty wyróżniające się szczególną wartością historyczną, archeologiczną, artystyczną, naukową, społeczną lub techniczną, włącznie z ich częściami składowymi i wyposażeniem, ale także takie dobra trwałe jak zespoły budynków czy tereny.

W przypadku zespołów budynków konwencja mówi o jednolitych zespołach zabudowy miejskiej lub wiejskiej, wyróżniających się szczególną wartością historyczną, archeologiczną, artystyczną, naukową, społeczną lub techniczną, na tyle zwartych, aby tworzyły określoną jednostkę urbanistyczną.

Za dziedzictwo architektoniczne podlegające ochronie konwencja uznaje również tereny jako dzieła stworzone wspólnie przez człowieka i naturę, stanowiące obszary częściowo zabudowane, dostatecznie wyodrębnione i jednolite, aby tworzyły jednostkę urbanistyczną, mającą szczególną wartość historyczną, archeologiczną, artystyczną, naukową, społeczną lub techniczną.

Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego z 16 stycznia 1992 r., La Valetta (Dz. U. z 1996 r., Nr 120, poz. 564).

Najważniejszym rezultatem Konwencji Maltańskiej jest zapewnienie, że żadna inwestycja nie będzie niszczyła stanowisk archeologicznych bez przeprowadzenia wcześniejszych wykopalisk ratowniczych. Skutkiem wprowadzenia w życie tej zasady stało się:

- uwzględnianie obecności stanowisk archeologicznych w ocenach oddziaływania inwestycji na środowisko;
- zwiększenie liczby wykopalisk ratowniczych i radykalne zmniejszenie liczby wykopalisk podejmowanych w celach czysto badawczych (na stanowiskach archeologicznych niezagrożonych zniszczeniem);
- zwiększenie zapotrzebowania na instytucje i firmy archeologiczne, które mogą prowadzić wykopaliska ratownicze w trudnych warunkach (np. zimą); to z kolei doprowadziło w wielu krajach do powstania tzw. archeologii komercyjnej lub kontraktowej, czyli pojawienia się licznych prywatnych firm wykopaliskowych.

Europejska konwencja krajobrazowa – sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 r. (Dz.U. z 2006 Nr 14 poz. 98).

Wielostronna umowa przyjęta w ramach Rady Europy 20 października 2000 r. we Florencji, przez Polskę została ratyfikowana w roku 2004. Głównym celem Konwencji jest promowanie działań na rzecz krajobrazu, jego ochrona, zarządzanie i planowanie oraz organizowanie europejskiej współpracy w tym zakresie (art. 3). Do Konwencji nawiązują polskie polityki krajowe dotyczące zagospodarowania przestrzennego i polityki ekologicznej.

Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r. (Dz.U. z 2007 r., Nr 215, poz. 1585).

Cele konwencji to:

- Ochrona i promowanie różnorodności form wyrazu kulturowego;
- Tworzenie takich warunków dla kultur, by mogły się w pełni rozwijać i oddziaływać na siebie w sposób przynoszący im wzajemne korzyści;
- Zachęcanie do dialogu kultur oraz szerszej wymiany kulturalnej na świecie w oparciu o szacunek i kulturę pokoju;
- Popieranie międzykulturowości, tj. wspólnych form wyrazu kulturowego na drodze dialogu i wzajemnego poszanowania, rozwijania interakcji między kulturami i budowania pomostów między narodami;
- Promowanie poszanowania różnorodności form wyrazu kulturowego i uświadamianie jej wartości na szczeblu lokalnym, krajowym i międzynarodowym;
- Potwierdzenie znaczenia związku między kulturą i rozwojem na całym świecie, a zwłaszcza w krajach rozwijających się, oraz wspieranie krajowych i międzynarodowych działań ukierunkowanych na uznanie prawdziwej wartości tego związku;
- Uznanie szczególnego charakteru działalności, dóbr i usług kulturalnych jako nośników tożsamości, wartości oraz znaczeń;
- Potwierdzenie suwerennego prawa państw do wprowadzania w życie polityk oraz środków chroniących i promujących różnorodność form wyrazu kulturowego;
- Umacnianie współpracy i solidarności międzynarodowej w duchu partnerstwa, ukierunkowanych w szczególności na zwiększenie potencjału krajów rozwijających się w zakresie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego.

Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r. (przyjęta 8 lutego 2011 r., Dz.U. Nr 179, 2011, poz. 1018).

Konwencja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne UNESCO w październiku 2003 roku. Jest wyrazem zainteresowania kwestą ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Jest pierwszym międzynarodowym traktatem, który stwarza ramy prawne, administracyjne i finansowe, umożliwiające prowadzenie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego i podnoszenia jego rangi. Konwencję ratyfikowało 146 państw. Konwencja weszła w naszym kraju w życie 16 sierpnia 2011.

Główne cele Konwencji

- ochrona niematerialnego dziedzictwa;
- zapewnianie poszanowania dla niematerialnego dziedzictwa wspólnot, grup i jednostek,
- wzrost na poziomie lokalnym, krajowym i międzynarodowym, świadomości znaczenia niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz zapewnienie, aby dziedzictwo to było wzajemnie doceniane przez różne grupy,
- zapewnianie międzynarodowej współpracy i pomocy w zakresie realizacji wszystkich wymienionych wyżej celów.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady Europy – INSPIRE, (Ustawa z dnia 4 marca 2010 r. o infrastrukturze informacji przestrzennej Dz. U. 2010 nr 76 poz. 489).

Celem dyrektywy 2007/2/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 14 marca 2007 r. ustanawiającej infrastrukturę informacji przestrzennej we Wspólnocie Europejskiej (dyrektywy INSPIRE) jest utworzenie europejskiej infrastruktury informacji przestrzennej oraz ułatwienie dostępu do danych przestrzennych. Dyrektywa określa podstawowe zasady funkcjonowania infrastruktury w zakresie: metadanych, zbiorów danych przestrzennych i usług z nimi związanych. Reguluje zasady udostępniania i wspólnego korzystania z zasobów infrastruktury. Ponadto ustala mechanizmy koordynujące, monitorujące i raportujące wdrażanie INSPIRE w Unii Europejskiej.

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Wielgomłyny, w obszarze ochrony i opieki nad zabytkami jest zgodny ze strategicznymi celami państwa prezentowanymi w następujących poniżej dokumentach.

Krajowy programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026 Uchwała nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r. w sprawie „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023–2026”

Najważniejsze cele programu:

Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

Cel główny: zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce**Cel szczegółowy: weryfikacja wybranego zasobu zabytków i wzmocnienie narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości**

Kierunek działań 1.1: Podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju

1. Ochrona zasobu wielkoobszarowych i wieloelementowych zespołów architektury obronnej;
2. Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków techniki kolejowej i zaplecza kolejowego;
3. Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków techniki związanych z przemysłem wydobywczym/górnictwem/kopalnianym, węgla kamiennego i innych paliw kopalnych;
4. Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków w zakresie zabytkowej architektury osad służbowych związanych z gospodarką leśną Lasów Państwowych.

Kierunek działań 1.2: Ochrona zabytków i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości:

1. Model i system wartościowania zabytków;
2. Plany zarządzania dla pomników historii;
3. Wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
4. System bezpieczeństwa zabytków;
5. Projektowanie konserwatorskie.

Kierunek działań 1.3: Realizacja międzynarodowych zobowiązań

1. Implementacja konwencji UNESCO z 1972 do ustawy o ochronie zabytków;
2. Wdrożenie Konwencji UNESCO z 2001;
3. Współpraca międzynarodowa z UNESCO-ICOMOS-ICCROM-UE;
4. Wsparcie procesu tworzenia planów zarządzania dla miejsc światowego dziedzictwa w Polsce.

Cel szczegółowy 2: wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków

Kierunek działań 2.1: Cyfryzacja procesów administracyjnych:

1. Cyfryzacja procesu inwestycyjno – budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
2. Opracowanie i realizacja programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków

Kierunek działań 2.2: Wzmacnianie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków

1. Wdrożenie i rozwój programu AZP+;
2. Digitalizacja i udostępnianie zasobu archiwalnego;
3. Rozwój zasobu dokumentacyjnego 3D;
4. Rozwój portalu Zabytake.pl.

Kierunek działań 2.3: Reforma finansowania ochrony i opieki nad zabytkami:

1. Premia zabytkowa;
2. Wprowadzenie alternatywnego sposobu finansowania opieki nad zabytkami – crowdfunding.

Cel szczegółowy 3: rola zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja)

Kierunek działań 3.1: Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych:

1. Strategia przeciwdziałania skutkom zmian klimatycznych dla zachowania zabytków;
2. Wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
3. Twój dom – dialog z tradycją;
4. Upowszechnianie tradycyjnych, neutralnych dla środowiska, metod i technik rzemieślniczych – „Szkoła rzemiosł CAD”;
5. Warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
6. Wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
7. Proces prowadzenia inwestycji w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

Kierunek działań 3.2: Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego:

1. Włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
2. Badania społeczne i statystyczne dotyczące dziedzictwa kulturowego;
3. Pomiar wpływu kultury i dziedzictwa na rozwój społeczny;
4. Kampanie społeczno - edukacyjne dotyczące zagrożeń dziedzictwa kulturowego;
5. Wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom;
6. Edukacja o dziedzictwie kulturowym, z uwzględnieniem dostępności dla osób szczególnie potrzebami;
7. Utworzenie i rozwój działalności Forum Posiadaczy Zabytków przy Generalnym Konserwatorze Zabytków.

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności”

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności” została przyjęta Uchwałą Nr 16 Rady Ministrów z dnia 5 lutego 2013 r. Polska 2030. Trzecia Fala Nowoczesności jest dokumentem o charakterze analitycznym i rekomendacyjnym, powstałym na bazie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju z dnia 6 grudnia 2006r. Określa on główne trendy, wyzwania i scenariusze rozwoju społeczno-gospodarczego Polski, a także kierunki przestrzennego zagospodarowania kraju, z uwzględnieniem zrównoważonego rozwoju. Stanowi opis nowego projektu cywilizacyjnego, zorientowanego na przyszłość, w perspektywie do 2030 roku. Głównym celem dokumentu Polska2030 jest poprawa jakości życia Polaków mierzona wskaźnikami jakościowymi, a także wartością oraz tempem wzrostu polskiego PKB.

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r.

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r. została przyjęta Uchwałą Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Dokument ten jest aktualizacją średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju 2020. i jest obowiązującym, kluczowym dokumentem państwa polskiego w obszarze średnio- i długofalowej polityki gospodarczej. Strategia stanowi podstawę dla zmian w systemie zarządzania rozwojem, w tym obowiązujących dokumentów strategicznych: strategii, polityk, programów. Głównym celem Strategii Odpowiedzialnego Rozwoju jest „Tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym”.

W poniższym opisie głównych obszarów koncentracji działań oraz obszarów wpływających na osiągnięcie Strategii odniesiono się jedynie do tych, które są związane z ochroną zabytków i dziedzictwa narodowego.

W celu szczegółowym III – skuteczne państwo wymieniono „Obszar E-państwo” i projektem strategicznym realizowanym w jego ramach jest digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej. Służyć temu ma kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

Wśród obszarów wpływającym na osiągnięcie celów Strategii wymieniono „Kapitał ludzki i społeczny” i czwartym z kierunków interwencji w tym obszarze wymieniono: wzmocnienie roli

kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej. W działaniach do 2030 r. ma to się przejawiać w:

- ochronie i promocji dziedzictwa narodowego poprzez wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty;
o inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).
- Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez:
o uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym),
o likwidację „białych plam” w dostępie do kultury.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Dokument został przyjęty uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. i stanowi kontynuację oraz aktualizację Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego, przyjętej 26 marca 2013 r. i jest instrumentem realizacji Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r.

W części Strategii poświęconej diagnozie obszaru „kultura” wskazano na:

- ✓ zły stan zabytków,
- ✓ niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych,
- ✓ niewystarczający poziom ochrony zbiorów chodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego,
- ✓ brak spójnej i aktualnej krajowej koncepcji rozwoju cyfrowych zasobów kultury,
- ✓ deficyt kompetencji kulturowych,

ale wskazano także na rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego.

Jak główny cel Strategii przyjęto wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. W części poświęconej celom, kierunkom interwencji oraz narzędziom realizacji celu przyjęto trzy cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy 1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne,
- Cel szczegółowy 2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich,
- Cel szczegółowy 3. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.

W strategii podkreślono, iż podstawą budowania silnego kapitału społecznego jest wzmacnianie prospołecznych postaw i tożsamości opartych na wspólnym dorobku kulturowym, co osiąga się poprzez szacunek do tradycji oraz poczucie przynależności do wspólnoty i jej historii. Istotnym elementem Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego będą działania ukierunkowane na wzmocnienie i wykorzystanie potencjału kultury i zasobów dziedzictwa narodowego na rzecz utrwalania wzorców i kompetencji sprzyjających rozwojowi kapitału społecznego. Wśród zadań realizowanych w ramach celu szczegółowego 2 wyróżniono następujące priorytety:

- tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
- ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury poprzez:
 - dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków,
 - wsparcie zabytków uznanych za Pomniki Historii, między innymi poprzez projekt strategiczny „Rozwój Turystyki Kulturowej” obejmujący działania na rzecz zabytków uznanych za Pomniki Historii na tych szlakach,
 - kontynuację projektu „Krajobraz mojego miasta”, którego celem jest zapobieżenie chaosowi reklamowemu i zrównoważonemu planowaniu przestrzeni miejskiej,
 - rozbudowywanie kolekcji dzieł sztuki współczesnej,
 - poszukiwanie i odzyskiwanie zrabowanych podczas II wojny światowej dzieł sztuki,
- digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury poprzez między innymi realizację projektu strategicznego „Digitalizacja i Rozwój Kultury Cyfrowej”, w ramach którego zostaną podjęte następujące zadania:
 - kontynuacja procesu digitalizacji wszystkich rodzajów zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów muzealnych, archiwalnych, audiowizualnych, bibliotecznych i zabytkowych w państwowych instytucjach kultury i archiwach,
 - systemowe udostępnianie zdigitalizowanych zasobów dziedzictwa kulturowego przez budowę centralnych punktów dostępu do zasobów kultury, nauki i administracji,
 - inwentaryzacja cyfrowych zasobów kultury, obejmująca instytucje kultury, archiwa i inne jednostki, w tym naukowe, prowadzące lub zlecające digitalizację i przechowujące cyfrowe zbiory,
 - podnoszenie kompetencji cyfrowych,
 - nowelizacja przepisów regulujących całość polskiej przestrzeni internetowej,

- umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, między innymi poprzez:
 - realizację do 2022 r. strategicznego projektu „Niepodległa” oraz wykorzystanie instrumentów „polityki pamięci” po 2022 r.
- wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

W Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego wymieniono szereg projektów strategicznych, które przypisano do zakresu interwencji, wśród których należy wymienić: • Digitalizacja i Rozwój Kultury Cyfrowej,

- Dziedzictwo Buduje Wspólnotę (utworzenie sieci muzeów historycznych, których głównym celem jest opowiadanie o historii Polski z różnych perspektyw)
- Niepodległa (budowa kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100 rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego)
- Program Rozwoju Uniwersytetów Ludowych – których celem jest wzrost poziomu edukacji ustawicznej dorosłych mieszkańców gmin wiejskich i wiejsko miejskich oraz zwiększenie poziomu kapitału społecznego na obszarach wiejskich i w małych miastach.
- Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami,
- Rozwój Turystyki Kulturowej.

Ochrona dziedzictwa niematerialnego

16 sierpnia 2010 r. w Polsce weszła w życie Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 15 lutego 2010 roku, zadania wynikające z realizacji zapisów Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, zostały powierzone Narodowemu Instytutowi Dziedzictwa, co jest realizacją zapisu artykułu 13 Konwencji, pkt. d, iii, w sprawie powołania instytucji dokumentujących niematerialne dziedzictwo kulturowe i umożliwiających dostęp do tego dziedzictwa.

Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Wielgomłyny, w obszarze ochrony i opieki nad zabytkami jest zgodny ze strategicznymi dokumentami wykonanymi na poziomie województwa:

I. Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030

Cele związane z ochroną dziedzictwa kulturowego znalazły się w sferze przestrzennej: cel operacyjny 3.2 Ochrona i kształtowanie krajobrazu:

Kierunki działania

- Ochrona wartości i kształtowanie dziedzictwa kulturowego;
- Ochrona i wykorzystanie walorów przyrodniczych i krajobrazowych;
- Rewaloryzowanie, poszerzanie i wzbogacanie przestrzeni o atrakcyjnie zaaranżowane tereny zieleni.

II. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego oraz Plan Zagospodarowania Przestrzennego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Łodzi

Obecnie obowiązujący Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego został przyjęty uchwałą nr LV/679/18 przez Sejmik Województwa Łódzkiego dnia 28 sierpnia 2018 r. Plan określa cele i kierunki rozwoju przestrzennego regionu. Realizację zapewniają projekty finansowane ze środków własnych samorządu województwa, samorządów lokalnych, budżetu państwa oraz funduszy Unii Europejskiej.

W obszarze dziedzictwa kulturowego wskazano cel szczegółowy nr V. Region o dobrze zachowanym dziedzictwie kulturowym. Dla osiągnięcia poprawy stanu zachowania dziedzictwa konieczne jest podejmowanie działań o charakterze naprawczym. Zakłada się w szczególności kontynuację już realizowanych procesów rewitalizacyjnych w obrębie zabytkowych założeń przestrzennych i inicjowanie nowych, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów oraz obiektów przedstawiających wybitną wartość oraz zagrożonych degradacją, w tym reprezentatywnych i zlokalizowanych w kreowanej sieci ośrodków historycznych. W tym kontekście pożądane jest stosowanie zasady dobrej praktyki wyrażającej się szczególną dbałością o zabytki będące w użytkowaniu instytucji publicznych oraz zagospodarowaniem obiektów nieużytkowanych przez podmioty publiczne. Istotne znaczenie dla utrwalania niematerialnych komponentów tradycji regionalnej będą między innymi poczynania ukierunkowane na wzmacnianie walorów i cech specyficznych definiujących wyodrębnione

podregiony kulturowe. Zakłada się wspieranie i promowanie inicjatyw związanych z kultywowaniem lokalnego folkloru oraz zachowaniem różnorodności jego przejawów. Do zachowania ciągłości kulturowej przyczyni się kreowanie sieci ośrodków historycznych, głównie poprzez wzmacnianie instytucji kultury, w szczególności tych o zasięgu ponadregionalnym i pełniących rolę wiodącą, polegające przede wszystkim na podnoszeniu jakości infrastruktury, poprawie dostępności i rozwoju współpracy. Wyznaczone kierunki działań i działania dla celu:

V. 1. Zachowanie materialnych zasobów dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez:

V.1.1. Identyfikację i dokumentowanie zachowanego zasobu dziedzictwa kulturowego regionu, w tym m.in. kontynuacja:

- opracowania i aktualizacji gminnych ewidencji zabytków,
- opracowania katalogu lokalnych form architektonicznych,
- opracowania list dóbr kultury współczesnej.

V.1.2. Monitorowanie stanu zachowania i planowanie działań na rzecz właściwego utrzymania i przeciwdziałania zagrożeniom dla dziedzictwa kulturowego regionu, w tym m.in.:

- realizację obowiązku sporządzania i aktualizacji gminnych i powiatowych programów opieki nad zabytkami,
- sporządzanie studiów historyczno-urbanistycznych dla historycznych założeń przestrzennych.

V.1.3. Zapewnienie ochrony prawnej dziedzictwa kulturowego regionu, w tym m.in.:

- podejmowanie działań na rzecz utrzymania ustanowionych form ochrony dla zabytków, m.in. wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych,
- kontynuację procesu wpisywania do rejestru zabytków nieruchomych,
- stanowienie ochrony zabytków w mpzp, w szczególności z uwzględnieniem określenia zasad zapewniających:

- 1) zachowanie autentyzmu i integralności zabytków, przywracanie ich do jak najlepszego stanu oraz zapobieganie zagrożeniom i ochronę, w szczególności przy realizacji inwestycji;
- 2) utrzymanie i tworzenie właściwego sąsiedztwa dla zabytków, w szczególności eliminowanie konfliktów i uciążliwości ograniczających możliwość korzystania z zabytku i trwałego zachowania jego wartości;
- 3) ochronę ekspozycji historycznych sylwet i panoram, w szczególności zachowanie w niezakłóconej postaci otwarcie oraz osi widokowych na zabytki i zabytków;
- 4) wyznaczania stref ochronnych, w których obowiązują ograniczenia dotyczące sposobu zagospodarowania terenu oraz rodzaju dopuszczalnej działalności gospodarczej.

V.1.4. Wzmacnianie ochrony obszarowej dla szczególnie cennych form zabytkowego krajobrazu kulturowego regionu.

V.1.5. Wzmacnianie rangi ochrony unikatowych komponentów dziedzictwa kulturowego regionu.

V.1.6. Poprawę stanu zachowania i właściwe wykorzystanie dziedzictwa kulturowego regionu, w tym m.in.:

- rewitalizację historycznych założeń przestrzennych miejskich i wiejskich, z uwzględnieniem zachowania specyficznych cech ich struktury budowlanej i nadania odpowiedniego standardu estetycznego przestrzeniom publicznym, przy założeniu ograniczania barier architektonicznych; - konserwację, restaurację i rewaloryzację zabytków, szczególnie reprezentatywnych i zagrożonych zniszczeniem (nieużytkowanych lub użytkowanych niewłaściwie), - zapewnienie wykorzystania zabytków, z uwzględnieniem wyeksponowania ich wartości oraz dostępności turystycznej, a także zagospodarowanie zabytków nieużytkowanych, w szczególności na cele społeczne.

V.2. Zachowanie niematerialnych zasobów dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez:

V.2.1. Wzmacnianie walorów zidentyfikowanych podregionów kulturowych: łęczyckiego, łowickiego, opoczyńskiego, piotrkowskiego, sieradzkiego, rawskiego i wieluńskiego, z ich głównymi ośrodkami, w tym m.in.: - identyfikację i utrwalanie specyficznych przejawów kultury ludowej, w szczególności:

- 1) wspieranie i promocję lokalnych aktywności w zakresie kultywowania różnych przejawów tradycji ludowych (obrzędowość, legendy, gwara, strój, muzyka, kulinaria, rzemiosło i rękodzieło artystyczne etc.);

- 2) wspieranie działalności oraz promocję istniejących, a także tworzenie nowych muzeów, izb muzealnych i galerii plenerowych (gromadzących zbiory specyficzne dla dziedzictwa kulturowego regionu);

- promocję unikatowych i specyficznych form tradycji:

- 1) wytworów rzemiosła i sztuki ludowej (m.in. kowalstwa artystycznego, garncarstwa, wikliniarstwa, tkactwa, hafciarstwa, wycinankarstwa, rzeźbiarstwa), w tym wzornictwa łowickiego, ceramiki bolimowskiej, łęczyckiej rzeźby o tematyce demonicznej;

- 2) tradycyjnych produktów regionalnych. - poprawę dostępności i podnoszenie jakości usług kulturalnych w istniejących instytucjach kultury, w tym podnoszenie standardu infrastruktury kultury, wykorzystanie nowych technologii komunikacji i rozwijanie współpracy pomiędzy instytucjami.

Na obszarze województwa znajdują się liczne zabytki, które świadczą o jego bogatej historii, zaczynając od najdawniejszych śladów osadnictwa po dobra kultury współczesnej. Źródłem potwierdzającym istnienie najdawniejszego osadnictwa są stanowiska archeologiczne, zewidencjonowane w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski. Na terenie województwa zlokalizowane są także unikatowe zabytki romańskie, obiekty gotyckie, liczne obiekty

architektury renesansowej.

Za obszary problemowe zagrożone trwałą marginalizacją uznano w województwie łódzkim 13 gmin wiejskich, w których występuje kumulacja problemów społecznych i gospodarczych. Są to: Grabów, Goszczanów, Błaszki ze względu na problemy społeczno-gospodarcze, Burzenin ze względu na koncentrację problemów ekonomicznych oraz Klonowa, Żytno, **Wielgomłynny**, Sadkowice, Żychlin, Daszyna, Krośniewice, Dąbrowice, Nowe Ostrowy i Łanięta z uwagi na problemy społeczne. Podsumowując należy stwierdzić, że do głównych wyzwań rozwoju przestrzennego obszarów wiejskich należą:

- procesy suburbanizacji,
- znaczne przekształcenia strukturalne obszarów wiejskich przede wszystkim w sąsiedztwie dużych i średnich miast; na obszarach tych występuje także największy przyrost migracyjny spowodowany głównie migracją ludności miejskiej,
- peryferyzacja i wyludnianie się monofunkcyjnych obszarów wiejskich w północnej, południowej i wschodniej części regionu.

Program nie wymienia obiektów z terenu gminy Wielgomłynny.

III. Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2020–2023

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami, pojmowana jako dążenie do zachowania kompletności, integralności i autentyzmu zasobu dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego) realizowana w regionie przez jednostki administracji publicznej na różnych szczeblach zarządzania, we współpracy z instytucjami sektora kultury i nauki oraz podmiotami indywidualnymi, jest zadaniem ciągłym, opartym na wielopłaszczyznowych powiązaniach i uwarunkowaniach: kulturowych, prawnych, społecznych i gospodarczych. Istotą skuteczności podejmowanych w tej sferze działań jest zachowanie ciągłości prowadzonej polityki i stopień jej zintegrowania na poszczególnych poziomach. W długofalowej perspektywie wizja odzwierciedla pożądaną stan województwa pod względem zachowania i właściwego wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego, a jego osiągnięciu ma sprzyjać realizacja założonych celów operacyjnych, tj.:

1. Atrakcyjność krajobrazu kulturowego
2. Zintegrowany system zarządzania dziedzictwem kulturowym
3. Tożsamość wielokulturowa regionu.

CEL STRATEGICZNY: ZACHOWANIE DLA PRZYSZŁYCH POKOLEŃ DZIEDZICTWA KULTUROWEGO REGIONU JAKO ISTOTNEJ CZĘŚCI SPUŚCIZNY DZIEJOWEJ		
CELE OPERACYJNE	DZIAŁANIA	ZADANIA
1. ATRAKCYJNOŚĆ KRAJOBRAZU KULTUROWEGO	1.1. Tworzenie uwarunkowań dla skutecznej ochrony dziedzictwa kulturowego	Zadanie 1.1.1. Tworzenie uwarunkowań prawnych i programowych 1.1.2. Tworzenie uwarunkowań finansowych 1.2.1. Prowadzenie badań i opracowanie dokumentacji wartości dziedzictwa kulturowego 1.2.2. Rewaloryzacja i właściwe zagospodarowanie zabytków z uwzględnieniem ich wartości i kontekstu krajobrazowego 1.2.3. Poprawa jakości przestrzeni publicznych historycznych założeń przestrzennych miejskich i wiejskich
	1.2. Poprawa stanu zachowania zabytków	2.1.1. Weryfikacja i digitalizacja zasobu wojewódzkiej ewidencji zabytków i gminnych ewidencji zabytków 2.1.2. Stworzenie kompleksowego Systemu Informacji Przestrzennej 2.1.3. Cyfryzacja muzealiów oraz rozwój form udostępniania zabytków ruchomych w muzeach 2.2.1. Wspieranie działalności instytucji i organizacji sektora kultury oraz jednostek administracji w zakresie ochrony dziedzictwa 2.2.2. Sieciowanie współpracy instytucji i organizacji sektora kultury 2.3.1. Remonty i modernizacja budynków będących siedzibami muzeów 2.3.2. Instalacje sygnalizacji alarmowej pożaru i włamania w muzeach i obiektach sakralnych
	2.1. Tworzenie i udostępnianie cyfrowych baz danych oraz zasobów	3.1.1. Tworzenie, znakowanie i promocja szlaków kulturowych 3.1.2. Identyfikacja, promocja unikatowych i specyficznych form tradycji 3.1.3. Aktywizacja lokalnych społeczności na rzecz opieki nad zabytkami i zwiększania atrakcyjności zabytków 3.2.1. Publikacja wydawnictw promujących dziedzictwo kulturowe regionu 3.2.2. Organizacja i udział w wydarzeniach promujących materialne i niematerialne walory województwa łódzkiego 3.2.3. Wykorzystanie ICT do promocji dziedzictwa kulturowego
2. ZINTEGROWANY SYSTEM ZARZĄDZANIA DZIEDZICTWEM KULTUROWYM	2.2. Wzmacnianie instytucji działających na rzecz dziedzictwa kulturowego	
	2.3. Poprawa bezpieczeństwa i dostępności zabytków ruchomych	
	3.1. Kreowanie marki Łódzkie poprzez produkty związane z dziedzictwem kulturowym	
3. TOŻSAMOŚĆ WIELOKULTUROWA REGIONU	3.2. Edukacja kulturowa i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym	

Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Radomszczańskiego na lata 2022-2025

W programie opieki nad zabytkami powiatu radomszczańskiego na lata 2022-2025 za cel główny postawiono „Ochronę dziedzictwa kulturowego Powiatu Radomszczańskiego, jego weryfikację, ochronę i poprawa atrakcyjności”. Dla realizacji wyznaczono dwa priorytety, którym przypisano kierunki działań oraz działania (nie przytaczane poniżej):

Priorytet 1: „Rewaloryzacja elementów dziedzictwa kulturowego i kształtowanie krajobrazu kulturowego powiatu”

Kierunki działania:

- zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego,
- poprawa atrakcyjności zabytków,
- ochrona krajobrazu kulturowego.

Priorytet 2: „Budowanie tożsamości kulturowej mieszkańców powiatu i promocja zasobów dziedzictwa kulturowego”

Kierunki działania:

- wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w tworzeniu oferty turystycznej powiatu,
- popularyzacja wiedzy o dziedzictwie kulturowym powiatu,
- poprawa dostępności do informacji o zabytkach znajdujących się na terenie powiatu.

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych Powiatu radomszczańskiego

Powiat Radomszczański posiada aktualny Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych. Dokument nie jest on dostępny na stronach internetowych powiatu radomszczańskim prezentowane poniżej uwagi dotyczą modelowego planu ochrony zabytków.

Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, polega na wykonywaniu następujących przedsięwzięć:

- prace przygotowawcze w okresie poprzedzającym wystąpienie konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej, - prace w okresie podwyższonej gotowości, to jest w okresie narastania bezpośredniego zagrożenia,
- reagowanie w czasie wystąpienia i trwania konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej, - zabezpieczenie i dokumentowanie po zakończeniu konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej.

Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Wielgomłyny zgodny jest z poniższymi dokumentami:

I. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy

II. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Wielgomłyny

III. Strategia Rozwoju Gminy Wielgomłyny do 2030 r.

Ad. I. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego w gminie są aktami prawa miejscowego. Kwestie dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed intensywną działalnością gospodarczą i rolniczą. Należy także minimalizować ryzyko realizacji inwestycji, które mogą mieć negatywny wpływ na stan dziedzictwa kulturowego. Obszar gminy Wielgomłyny jest w niewielkim stopniu objęty MPZP:

Uchwała nr XXVI/9/2017 Rady Gminy Wielgomłyny z dnia 8 lutego 2017 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla zachodniej części miejscowości Wielgomłyny

Numer uchwały: XXVI/9/2017

Data uchwalenia: 2017-02-08

<http://dziennik.lodzkie.eu/GetActPdf.ashx?year=2017&book=0&position=1076>

Uchwała nr X/74/2015 Rady Gminy Wielgomłyny z dnia 10 września 2015r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działek o numerach ewidencyjnych 124, 126, 129 położonych w obrębie geodezyjnym Wólka Bankowa

Numer uchwały: X/74/2015

Data uchwalenia: 2015-09-10

<http://dziennik.lodzkie.eu/GetActPdf.ashx?year=2015&book=0&position=3895>

Uchwała nr XL/55/2014 Rady Gminy Wielgomłyny z dnia 4 września 2014r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w obrębie geodezyjnym Sokoła Góra

Numer uchwały: XL/55/2014

Data uchwalenia: 2014-09-04

<http://dziennik.lodzkie.eu/GetActPdf.ashx?year=2014&book=0&position=3528>

Uchwała nr XXXVII/46/2014 Rady Gminy Wielgomłyny z dnia 23 czerwca 2014r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszarów położonych w obrębie geodezyjnym Wielgomłyny oraz w obrębach geodezyjnych: Myśliwczów i Kolonia Myśliwczów

Numer uchwały: XXXVII/46/2014

Data uchwalenia: 2014-06-23

<http://dziennik.lodzkie.eu/GetActPdf.ashx?year=2014&book=0&position=2957>

UCHWAŁA Nr VIII/34/03 RADY GMINY W WIELGOMŁYNACH z dnia 27 czerwca 2003 r. w sprawie zatwierdzenia zmiany fragmentu miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Wielgomłyny.

Numer uchwały: VIII/34/03

Data uchwalenia: 2003-06-27

<http://mpzp.igeomap.pl/doc/radomsko/wielgomlyny/003.pdf>

UCHWAŁA Nr XXXII/23/02 RADY GMINY WIELGOMŁYNY z dnia 28 maja 2002 r. w sprawie zmian fragmentów miejscowego ogólnego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Wielgomłyny.

Numer uchwały: XXXII/23/02

Data uchwalenia: 2002-05-28

<http://mpzp.igeomap.pl/doc/radomsko/wielgomlyny/001.pdf>

Ad. II. Program jest zgodny z przyjętymi w studium założeniami dotyczącymi ochrony dziedzictwa.

Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków:

W stosunku do obiektów wpisanych do rejestru zabytków wskazanych w studium w części dotyczącej uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego ustala się:

- obowiązek trwałego zachowania historycznej formy architektonicznej i substancji budowlanej, z zachowaniem tradycyjnych form, faktur oraz rozwiązań materiałowych,
- utrzymanie otoczenia obiektu zabytkowego zgodnie z historycznym zagospodarowaniem, w tym ochronę walorów ekspozycyjnych,
- wykorzystanie zabytku wpisanego do rejestru na cele użytkowe może odbywać się wyłącznie w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- wszelkie działania przy zabytku wpisanym do rejestru wymagają postępowania zgodnego z przepisami odrębnymi.

Zabytki nieruchome znajdujące się w ewidencji zabytków:

W stosunku do obszarów i obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków wskazanych w części studium dotyczącej uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego ustala się:

- obowiązek zachowania historycznej formy w zakresie bryły, kształtu, geometrii oraz zastosowanych rozwiązań materiałowych,
- ograniczenie działań w zakresie zmiany gabarytów, zmiany dyspozycji i artykulacji elewacji, które mogących mieć wpływ na stan zachowania lub zmianę wyglądu zabytku,
- w sprawach dotyczących uzyskania pozwolenia na budowę lub rozbiórkę obowiązek postępowania zgodnie z przepisami odrębnymi,

- obowiązek zachowania wartościowych ruralistycznych układów przestrzennych miejscowości, z eliminacją elementów znacząco dysharmonizujących ich kompozycję,
- obowiązek utrzymywania linii zabudowy oraz zachowania skali nowej zabudowy w miejscowościach o historycznych układach przestrzennych (wsie Wielgomłyny, Krzętów, Niedospielin, Odrowąż, Pratkowice, Sokola Góra, Zagórze) w celu ochrony charakterystycznych sylwet jednostek osadniczych.

Stanowiska archeologiczne

Wszelkie działania związane z robotami ziemnymi lub zmian zagospodarowania w obszarze wskazanych w studium stanowiska archeologicznych wymagają postępowania zgodnego z przepisami odrębnymi odnoszącymi się do zabytków archeologicznych.

Strefa ochrony archeologicznej

Strefa ochrony konserwatorskiej obserwacji archeologicznej obejmuje obszar zlokalizowany w północnej części gminy, u podnóża Góry Chełmo znajdującej się na obszarze gminy Masłowice. W 2013 r. przeprowadzone zostały nieinwazyjne badania terenu grodziska położonego na Górze Chełmo. Wyniki badań pod kierownictwem dr Jerzego Sikory wskazują, iż kolejne wały umocnień związanych z grodziskiem na Górze Chełmo oraz prawdopodobnie podgrodzie zlokalizowane są na południowym stoku wzniesienia w granicach gminy Wielgomłyny.

W granicach strefy ustala się:

- dopuszcza się przekształcenia ograniczone uwarunkowaniami ochrony i obserwacji archeologicznej,
- stopniowe wygaszanie istniejących oraz zaniechanie realizacji nowych terenów związanych z eksploatacją powierzchniową złóż surowców naturalnych (piaskowca) w związku z możliwością stworzenia zagrożenia dla substancji zabytkowych,
- ze względu na możliwość odkrycia obiektów mogących stanowić zabytki archeologiczne roboty ziemne wymagają nadzoru archeologicznego,
- w przypadku odkrycia obiektów mogących stanowić zabytki archeologiczne należy podjąć badania archeologiczne.

Ad. III. Założenie programu są zgodne z celami strategii w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

Wyzwania rozwojowe dla gminy Wielgomłyny obejmują następujące obszary:

Wymiar przestrzenny:

- I. Efektywne zagospodarowanie przestrzenne, uwzględniające równowagę pomiędzy rozwojem miejskim a zachowaniem obszarów zielonych i terenów rolniczych;
- II. Poprawa infrastruktury transportowej, w tym dróg i ścieżek rowerowych, aby zwiększyć mobilność mieszkańców i ułatwić dostęp do różnych obszarów gminy;
- III. Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego gminy;
- IV. Ochrona walorów przyrodniczych i krajobrazowych, z uwzględnieniem zrównoważonego zarządzania zasobami naturalnymi i ochrony ekosystemów.

Wyzwanie I. Lepsza jakość życia mieszkańców oraz konkurencyjność gminy dzięki budowie infrastruktury technicznej:***Cel strategiczny: Podniesienie jakości życia mieszkańców gminy poprzez dbałość o wizerunek gminy oraz stworzenie przestrzeni przyjaznej do życia, pracy i wypoczynku:***

Cel 1.1. Budowa kanalizacji sanitarnej;

Cel 1.2. Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków;

Cel 1.3. Remonty, modernizacje, przebudowy, rozbudowy, termomodernizacje budynków użyteczności publicznej;

Cel 1.4. Budowa, przebudowa, rozbudowa infrastruktury drogowej;

Cel 1.5. Budowa, rozbudowa infrastruktury sportowej i rekreacyjnej;

Cel 1.6. Dopuszanie szkół i przedszkoli, organizacja zajęć dodatkowych;

Cel 1.7. Zapewnienie oferty kulturalnej i spędzania wolnego czasu dla dzieci, młodzieży, seniorów, osób aktywnych zawodowo;

Cel 1.8. Rewaloryzacja przestrzeni: nasadzenia zieleni, uporządkowanie przestrzeni publicznej;

Cel 1.9. Wsparcie rozwoju przewodowej i bezprzewodowej infrastruktury telekomunikacyjnej.

Wyzwanie II. Ochrona środowiska - dostosowanie się do zmian klimatycznych poprzez efektywną gospodarkę zasobami i redukcję emisji gazów cieplarnianych:***Cel strategiczny: Poprawa stanu środowiska przyrodniczego:***

Cel 2.1. Budowa, rozbudowa instalacji odnawialnych źródeł energii;

Cel 2.2. Poprawa energetyczna obiektów publicznych i prywatnych;

Cel 2.3. Wymiana źródeł ciepła na ekologiczne;

Cel 2.4. Usuwanie wyrobów zawierających azbest;

Cel 2.5. Uporządkowanie gospodarki odpadami, likwidacja dzikich wysypisk, promocja gospodarki odpadami w obiegu zamkniętym;

Cel 2.6 Ochrona bioróżnorodności;

Cel 2.7. Przeciwdziałanie degradacji środowiska, w tym ochrona walorów

przyrodniczych i krajobrazowych, w tym kształtowanie spójnego regionalnego systemu obszarów chronionych województwa (SOCh) obejmujące Obszary chronionego Krajobrazu: Doliny Widawki, Piliczański, Przedborski;

Cel 2.8. Działania adaptacyjne i mitygacyjne związane ze zmianami klimatu: zapobieganie negatywnym zjawiskom związanym ze skutkami susz i niedoborami wody, promowanie wykorzystywania wody deszczowej, poprawa zdolności retencyjnych, prowadzenie racjonalnej gospodarki rolnej, implementacja zalesień i zadrzewień;

Cel 2.9. Wsparcie rozwoju infrastruktury przeciwwązrożeńowej i przeciwpowodziowej;

Cel. 2.10. Ochrona dziedzictwa kulturowego, w tym ochrona zabytków;

Cel. 2.11. Stworzenie ram do ochrony wód przez zanieczyszczeniami pochodzącymi ze źródeł rolniczych – promocja zasad Dobrej Praktyki Rolniczej²

Wyzwanie III. Wspieranie przedsiębiorczości - udzielanie pomocy osobom oraz podmiotom zainteresowanym inwestycjami na obszarze gminy, ze szczególnym uwzględnieniem rozwoju turystyki i rekreacji:

Cel strategiczny: Wsparcie rozwoju lokalnej gospodarki i przedsiębiorstw:

Cel 3.1. Informacje dla potencjalnych beneficjentów o możliwościach pozyskiwania dotacji ze środków zewnętrznych;

Cel 3.2. Promocja gminy, dbanie o relacje z otoczeniem społeczno - gospodarczym;

Cel 3.3. Wsparcie dla rozwoju ekologicznego, innowacyjnego i konkurencyjnego sektora rolnego;

Cel 3.4. Realizacja polityki przestrzennej zgodnie z nowymi przepisami przygotowanie Planu ogólnego gminy;

Cel 3.5. Przebudowa systemów melioracyjnych odwadniających na odwadniająco – nawadniające z uwzględnieniem systemów małej retencji, zachowania trwałych użytków zielonych i uprawy międzyplonów.

Wyzwanie IV. Rozwój lokalny kierowany przez społeczność:

Cel strategiczny: Udział mieszkańców w życiu gminy poprzez udział w realizacji wspólnych przedsięwzięć:

Cel 4.1. Wzmacnianie aktywności seniorów w życiu gminy;

Cel 4.2. Realizacja programów promujących zdrowie oraz zachęcanie mieszkańców do udziału w badaniach profilaktycznych;

Cel 4.3. Współpraca z organizacjami pozarządowymi;

Cel 4.4. Umożliwienie dostępu do usług publicznych online;

² [https://www.itp.edu.pl/pw/PW2016/files/2.-KDPR_Piku-](https://www.itp.edu.pl/pw/PW2016/files/2.-KDPR_Piku-a.pdf#:~:text=Zbi%C3%B3r%20zalece%C5%84dobrej%20praktyki%20rolniczej%20obejmuje%20co%20najmniej%20wskaz%C3%B3wki,strat%20substancji%20od%C5%BCywczych%20do%20wody%20na%20dopuszczalnym%20poziomie.)

[a.pdf#:~:text=Zbi%C3%B3r%20zalece%C5%84dobrej%20praktyki%20rolniczej%20obejmuje%20co%20najmniej%20wskaz%C3%B3wki,strat%20substancji%20od%C5%BCywczych%20do%20wody%20na%20dopuszczalnym%20poziomie.](https://www.itp.edu.pl/pw/PW2016/files/2.-KDPR_Piku-a.pdf#:~:text=Zbi%C3%B3r%20zalece%C5%84dobrej%20praktyki%20rolniczej%20obejmuje%20co%20najmniej%20wskaz%C3%B3wki,strat%20substancji%20od%C5%BCywczych%20do%20wody%20na%20dopuszczalnym%20poziomie.)

Cel 4.5. Wsparcie powrotu kobiet na rynek pracy po okresie urlopu macierzyńskiego poprzez zapewnienie opieki dla dzieci do 3 lat – żłobka oraz klubu malucha;

Cel 4.6. Promowanie edukacji ekologicznej oraz kształtowanie postaw chroniących środowisko;

Cel 4.7. Organizacja regularnych wydarzeń kulturalnych, rozrywkowych i sportowych;

Cel 4.8. Prowadzenie szkoleń dla pracowników administracji samorządowej i jednostek podległych.

Rekomendacje polityki przestrzennej gminy Wielgomłyny³:

- rozwój przestrzenny i funkcjonalny układu osadniczego zgodnie przeznaczeniem terenów określonym na załączniku graficznym,
- rozwój i poprawa funkcjonowania infrastruktury technicznej;
- podniesienie wskaźnika lesistości,
- inwestycje podkreślające indywidualność i promujące gminę, świadczące o gospodarce opierającej się na zasadach zrównoważonego rozwoju.

Charakter gminy oraz zakładane zamierzenia inwestycyjne wiążą się z koniecznością waloryzacji oraz weryfikacji terenów przeznaczonych pod zabudowę lub elementy infrastrukturalne. Nieodwracalne przekształcenie krajobrazu i zaburzenia równowagi funkcjonujących na terenie gminy i w sąsiedztwie ekosystemów wymusza równoległe z postępem urbanizacji działania mające na celu zniwelowanie oddziaływania na środowisko oraz poprawę stanu środowiska przyrodniczego. Jako główne działania w tym kierunku zakłada się:

- redukcję emisji zanieczyszczeń,
- rekultywację terenów,
- powiększenie terenów leśnych,
- wyłączenie z zabudowy terenów otwartych o najwyższych walorach środowiska przyrodniczego, które tworzą strefę systemu ekologicznego gminy i pozostawienie ich w dotychczasowym zagospodarowaniu.

Obecna wynikająca ze Studium charakterystyka przeznaczenia terenów w ramach poszczególnych jednostek:

- Tereny zabudowy zagrodowej;
- Tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej;
- Tereny zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej;
- Tereny zabudowy usługowej;

³ Studium Kierunków i Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Wielgomłyny.

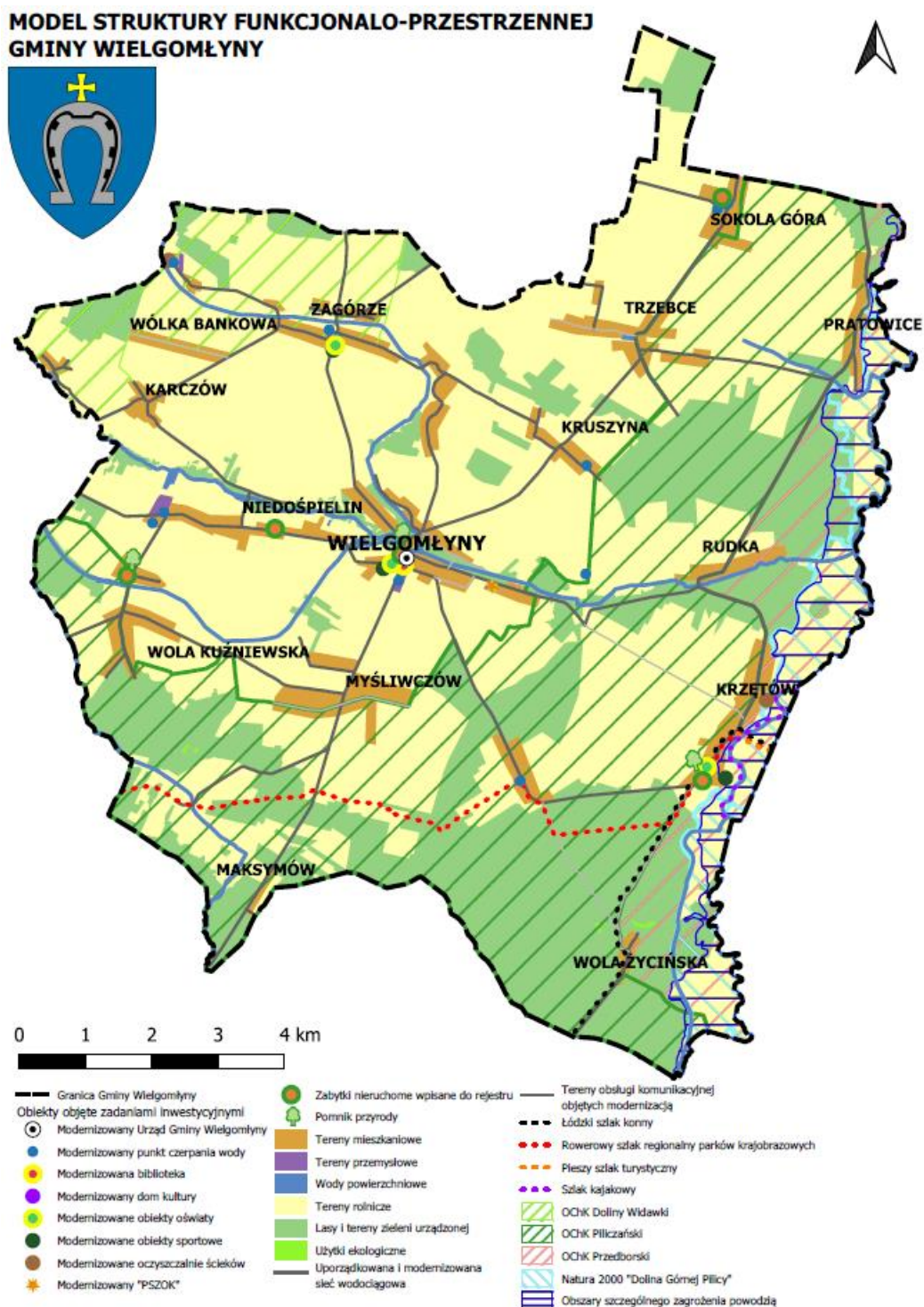
- Tereny rekreacji indywidualnej;
- Tereny zabudowy produkcyjno – usługowej
- Teren eksploatacji kopalin;
- Tereny infrastruktury technicznej
- Tereny rekreacyjno - wypoczynkowe, obsługi turystyki
- Tereny leśne
- Tereny przeznaczone do zalesienia
- Tereny zieleni urządzonej
- Tereny rolne, Tereny trwałych użytków zielonych, zadrzewień, dolin rzecznych
- Tereny wód powierzchniowych

Gmina Wielgomłyny zgodnie z zaproponowanym nowym modelem struktury funkcjonalno – przestrzennej zamierza podejmować projekty, który wpłyną na jej rozwój, poprawę warunków życia mieszkańców. Model obejmuje poniższe obszary:

- ❖ **Tereny mieszkaniowe;**
- ❖ **Tereny przemysłowe;**
- ❖ **Tereny rolnicze;**
- ❖ **Lasy i tereny zieleni urządzonej;**
- ❖ **Wody powierzchniowe;**
- ❖ **Obszary o wysokich walorach przyrodniczych, w tym obszary chronionego krajobrazu: Piliczański Obszar Chronionego Krajobrazu, Przedborski Obszar Chronionego Krajobrazu, Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Widawki**
- ❖ **Obszar Natura 2000: Dolina Górnej Pilicy.**

Dodatkowo ważnym aspektem będzie przejrzysta polityka informowania o planowanych inwestycjach w okresie obowiązywania strategii.

Model struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy Wielgomłyny⁴

Na obszarze gminy Wielgomłyny zostały wydzielone priorytetowe strefy polityki przestrzennej:

⁴ Opracowanie własne.

Ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania prowadzenia polityki przestrzennej w gminie Wielgomłyny:

- **Tereny mieszkaniowe** mające na celu: rozwój terenów o dobrej dostępności komunikacyjnej, uporządkowanie ładu przestrzennego wynikającego z zasady kontynuacji rytmów, podziałów i skali zabudowy. Ważnym aspektem jest poprawa walorów funkcjonalnych poprzez realizację nowych projektów, ponadto modernizację i uzupełnienie oraz przekształcenie terenów o nieutralnej strukturze. Strefa ma się charakteryzować koncentracją i rozwojem funkcji mieszkaniowej, edukacji, kultury, zdrowia, administracji i usług oraz tereny mieszkaniowe obejmujące zabudowę zagrodową o zwartej strukturze przestrzennej w celu uporządkowania ładu przestrzennego, przeciwdziałania procesom dalszego rozpraszania struktury osadniczej. Rekomendowany rozwój obejmuje: funkcję mieszkaniowo – letniskową (sezonową), funkcje usługowe z zakresu rekreacji i organizacji funkcji turystycznych; oraz tereny mieszkaniowe letniskowe – strefa rozwoju funkcji rekreacyjno – wypoczynkowej w celu uporządkowanego i kontrolowanego rozwoju tej funkcji, wykorzystania i poszanowania istniejących walorów przyrodniczych obszaru.
- **Tereny przemysłowe** strefa przewiduje: wzmocnienie funkcji gospodarczych, infrastruktury technicznej;
- **Tereny rolnicze** obejmujące obszary o wysokiej bonitacji gleb, co powoduje, że mogą być to tereny predestynowane do intensyfikacji produkcji warzywno – rolniczej z preferencjami upraw ekologicznych, upraw specjalistycznych i dopuszczeniem do zabudowy zagrodowej bezpośrednio związanych z rolniczym użytkowaniem gruntów. Zaleceniem jest dbałość co ekosystem poprzez system zadrzewień śródpolnych. W rejonie dorzecza Pilicy rekomenduje się pozostawienie ekstensywnej gospodarki rolniczej oraz tereny o mało efektywnej produkcji rolnej jej założeniem jest uaktywnienie procesów gospodarczych na obszarach gleb V i VI klasy bonitacyjnej, wyłączenia obszarów o zbyt niskiej klasie bonitacyjnej z produkcji rolnej oraz wskazania możliwości wprowadzenia nowych funkcji. Jedną z możliwości jest sukcesywne przekształcanie istniejącej zabudowy siedliskowej na letniskową i rekreacyjną, z możliwościami zabudowy jednorodzinnej wzdłuż drogi będące uzupełnieniem układu urbanistycznego. Wsparcie przedsiębiorczości w obszarze usług, w tym turystyki, scalanie gruntów, wyłączanie gruntów z produkcji rolnej, w celu ich zalesiania, promowanie przechodzenia na uprawy specjalistycznej i ekologiczne. Strefa obejmuje także funkcje rolniczą, działalność gospodarczą i usługową towarzyszącą rolnictwu ze szczególnym uwzględnieniem agroturystyki. Ukierunkowanie produkcji rolnej na uprawy sadownicze, warzywnicze, nieuciążliwa hodowla, uprawy ekologiczne

- **Obszarów o wysokich walorach przyrodniczych**, w tym obszary o wysokich walorach przyrodniczych, w tym obszary chronionego krajobrazu: Piliczański Obszar Chronionego Krajobrazu, Przedborski Obszar Chronionego Krajobrazu, Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Widawki; Obszar Natura 2000: Dolina Górnej Pilicy.
- **Obszary chronione:** rekomendacje dotyczące spójnego kształtowania regionalnego systemu obszarów chronionych w województwie łódzkim proponowane działania:
 - ✓ Analiza ekosystemów i bioróżnorodności: analiza ekosystemów i bioróżnorodności w regionie. Identyfikacja unikalnych obszarów o wysokim stopniu różnorodności biologicznej i ekologicznej;
 - ✓ Zintegrowane Planowanie Przestrzenne: wprowadzenie zintegrowanego podejścia do planowania przestrzennego, z uwzględnieniem obszarów chronionych w procesie planowania regionalnego. Unikanie rozproszenia obszarów chronionych, tworzenie korytarzy ekologicznych;
 - ✓ Ochrona obszarów wodnych;
 - ✓ Edukacja i świadomość;
 - ✓ Monitoring i zarządzanie;
 - ✓ Zrównoważony rozwój turystyki;
 - ✓ Adaptacja do zmian klimatu.
- **Lasów i terenów zieleni urządzonej** w celu poprawienia walorów krajobrazu, w tym również ochronę i dbałość o zachowanie naturalnej równowagi w środowisku przyrodniczym m.in. poprzez zwiększenie retencji wodnej, ograniczenie oddziaływania zanieczyszczeń. Ważnym elementem jest także podniesienie lesistości, wzmocnienie ekosystemów leśnych, zwiększenie atrakcyjności rekreacyjno – turystycznej na terenie gminy.;
- **Wód powierzchniowych:** Cały obszar gminy leży w zlewni Pilicy – lewostronnego dopływu Wisły. Główną rzeką na obszarze gminy jest Pilica płynąca we wschodniej części gminy o kierunku spływu z południa na północ. Do największych cieków wodnych, będących jednocześnie dopływami Pilicy, zaliczyć można: rzekę Biestrzykówka przecinającą obszar gminy z zachodu na wschód, rzekę Struga, będącą dopływem Biestrzykówki, o długości ok. 12 km, rzekę Baryczkę, zwana również Silniczką;
- **Obszary zagrożenia powodziowego:** Rekomendacje dotyczące prowadzenia polityki przestrzennej w gminie na obszarze zagrożenia powodziowego mają kluczowe znaczenie dla zapewnienia bezpieczeństwa mieszkańców oraz zrównoważonego rozwoju lokalnej społeczności mogą obejmować podejmowanie takich działań jak:

- ✓ Wprowadzenie restrykcji dotyczących zabudowy na obszarach o wysokim ryzyku powodziowym, zwłaszcza w strefach przybrzeżnych i terenach podmokłych.
- ✓ Promocja zrównoważonego rozwoju, unikanie inwestycji w obszarach szczególnie narażonych na powódzie.
- ✓ Wprowadzenie obszarów zielonych oraz ścieżek retencji jako elementów planu przestrzennego.
- ✓ Inwestycje w infrastrukturę: w systemy odprowadzania wód deszczowych oraz infrastrukturę retencyjną, taką jak zbiorniki retencyjne czy zielone dachy, aby ograniczyć ryzyko powodziowe, modernizacja istniejącej infrastruktury, zapewniając lepszą kontrolę nad przepływem wód.
- ✓ Edukacja i świadomość społeczna;
- ✓ Monitoring i adaptacja.

• **Obiekty objęte planowanymi zadaniami inwestycyjnymi:**

Podstawowym celem planowanych działań jest rozbudowa i unowocześnienie infrastruktury technicznej. Rekomendacje dotyczące aspektów ochrony i kształtowania środowiska, które są związane z planowanymi zadaniami inwestycyjnymi:

- ✓ ochrona istniejących walorów i zasobów przyrodniczych z szczególnym uwzględnieniem wszystkich obiektów prawnie chronionych;
- ✓ ochrona zwartych kompleksów gleb o najwyższej bonitacji oraz gleb pochodzenia organicznego przed zmianą użytkowania na nierolnicze;
- ✓ podniesienie stopnia lesistości poprzez zagospodarowanie gleb marginalnych;
- ✓ przekształcenia przestrzenne i funkcjonalne zmierzające do poprawy warunków sanitarno-zdrowotnych;
- ✓ realizacja nowych zamierzeń inwestycyjnych, zmian i przekształceń obecnego układu przestrzennego z udziałem urządzeń i instalacji technicznych w celu wyeliminowania bądź ograniczenia zagrożeń dla środowiska;
- ✓ ochrona wód powierzchniowych;
- ✓ ochrona wód podziemnych przed zanieczyszczeniem zgodnie z obowiązującym prawem wodnym;
- ✓ inwentaryzacja i likwidacja istniejących źródeł zanieczyszczeń;
- ✓ budowa sieci ścieków;
- ✓ popularyzacja małych oczyszczalni przydomowych na terenach o zabudowie rozproszonej.

Podjęmowane działania w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w gminie Wielgomłyny mają również uwzględniać zapisy sformułowane w Strategii Rozwoju

Województwa Łódzkiego 2030, w szczególności dotyczące celu horyzontalnego Prowadzenie zintegrowanej i terytorialnie ukierunkowanej polityki zrównoważonego rozwoju przestrzennego, w tym m.in.:

- zwiększenie skali i skuteczności ochrony krajobrazu;
- wspieranie działań i inwestycji przyczyniających się do efektywnego wykorzystywania terenów wskazanych pod zabudowę mieszkaniową, m.in. poprzez zagęszczanie i uzupełnianie zabudowy na obszarach o dobrej obsłudze komunikacyjnej i wyposażonych w sieci infrastruktury technicznej, w szczególności kanalizacyjnej;
- wsparcie działań i inwestycji zwiększających ład przestrzenny;
- wsparcie procesów zwiększających atrakcyjność przestrzeni, w tym w szczególności rewitalizacji, tworzenia przyjaznych przestrzeni publicznych i terenów zielonych;
- promowanie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, zakładającego ochronę otwartych terenów rolniczych i leśnych przed zabudową.

Plan ochrony zabytków nieruchomych na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

W związku Art. 84., Art. 87. ust. 1. oraz Art. 88. ust. 2. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022, poz. 840) każda jednostka organizacyjna posiadająca zabytki oraz jednostka administracji odpowiedniego stopnia zobowiązana jest do opracowania oraz aktualizacji w ustawowych terminach Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. Plan przygotowuje się zgodnie z instrukcją zawartą w Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153). Gmina Wielgomłyny posiada powyższy Plan ostatnia aktualizacja została wykonana w 2023 r.

[Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy](#) [Charakterystyka geograficzna gminy Wielgomłyny](#)

Gmina Wielgomłyny położona jest w województwie łódzkim, w powiecie radomszczańskim. Gmina ma powierzchnię ponad 123 km² i ma typowo rolniczy charakter. Znaczna część jej granic ma naturalny charakter. Na wschodzie wyznacza ją rzeka Pilica, na południu duże kompleksy leśne, na północy przechodzi wierzchołkiem góry Chełmo (323m n.p.m.). Z zachodu na wschód, przez obszar gminy, przepływa rzeczka Biestrzykówka, nad

którą położone są liczne wsie. Pofałdowane tereny otaczające Wielgomłyny zalicza się do większej jednostki geograficznej, zwanej Wzgórzami Radomszczańskimi. Gmina graniczy z następującymi gminami: Kluczewsko, Kobbie Wielkie, Masłowice, Przedbórz, Żytno. Od południa gmina graniczy z województwem świętokrzyskim.

Powierzchnia całkowita gminy obejmuje obszar o powierzchni 123,1 km². Ogólna gęstość zaludnienia wynosi 35,5 os/km².

Gmina jest podzielona na 18 sołectw: Goszczowa, Karczów, Kruszyna, Krzętów, Myśliwczów, Niedośpielin, Pratkowice, Perzyny, Rogi, Rudka, Sokola Góra, Trzebce, Wielgomłyny (kolonia), Wielgomłyny (wieś), Wola Kuźniewska, Wola Życińska, Zagórze, Zalesie.

Gmina Wielgomłyny jest obszarem cennym przyrodniczo, o którego potencjalne decyduje w dużej mierze lokalizacja w dolinie rzeki Pilicy. Pilica przepływa przez wschodnią część gminy, jej dopływem jest rzeka Biestrzykówka. Przez gminę przepływa jeszcze rzeka Struga oraz rzeka Baryczka.

Na terenie gminy występują liczne zasoby surowców mineralnych, m.in. gliny, żwiru i piaskowca wykorzystywane do produkcji materiałów budowlanych oraz turystyczne i wypoczynkowe miejscowości tj. Krzętów, Rudka i Pratkowice. Mikroklimat sosnowych lasów, nadpilicznych łąk i wolne od przemysłowych zanieczyszczeń powietrze to atuty tych miejscowości.

Formy ochrony przyrody na terenie Wielgomłyny:

Obszar chronionego krajobrazu:

Piliczański Obszar Chronionego Krajobrazu

Przedborski Obszar Chronionego Krajobrazu

Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Widawki

Obszar Natura 2000:

Dolina Górnej Pilicy

Pomniki przyrody i użytki ekologiczne.

Ważnym elementem środowiska objętym obszarową formą ochrony jest rezerwat przyrody Góra Chełmo usytuowany na obszarze gminy Masłowice tuż przy granicy z gminą Wielgomłyny.

Dolina Górnej Pilicy usytuowany jest we wschodniej części gminy. Meandrująca rzeka Pilica, wraz z towarzyszącymi jej starorzeczami, tworzy w tym obszarze niezwykle urokliwą dolinę. Wzdłuż rzeki występują zarośla wierzbowe, lasy nadrzeczne oraz podmokłe łąki będące siedliskiem wielu gatunków flory i fauny, zwłaszcza związanych z siedliskami wilgotnymi. Ostoja obejmuje jeden z większych ciągów ekologicznych w kraju. Dolina Górnej Pilicy należy do najbardziej istotnych ostoi fauny w Polsce środkowej, z wieloma rzadkimi gatunkami zwierząt.

Piliczański Obszar Chronionego Krajobrazu⁵, PL.ZIPOP.1393.OCHK.595 po powierzchni 43790,00 ha został utworzony na terenie dziewięciu gmin: Aleksandrów, Przedbórz, Miasto Przedbórz, Kobbiele Wielkie, Masłowice, **Wielgomłyny**, Żytno, Paradyż, Żarnów w celu ochrony terenów ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach, wartościowych ze względu na możliwość wykorzystania ich w celach turystycznych i wypoczynkowych.

Przedborski Obszar Chronionego Krajobrazu o powierzchni 5417,00 ha⁶, PL.ZIPOP.1393.OCHK.267 stanowiący otulinę Przedborskiego Parku Krajobrazowego został utworzony na obszarze 5 gmin: Przedbórz, miasto Przedbórz, Masłowice, Wielgomłyny i Żytno. Celem powstania Obszaru jest ochrona Przedborskiego Parku Krajobrazowego przed negatywnym oddziaływaniem czynników zewnętrznych poprzez utworzenie jego otuliny oraz ochronę walorów krajobrazowych i przyrodniczych. Obejmuje wschodnią część gminy.

Przedborski Obszar Chronionego Krajobrazu wraz z parkiem jest jednym z najcenniejszych obszarów w środkowej Polsce. Odznacza się dużą zmiennością budowy geologicznej i rzeźby terenu, co wpływa na zróżnicowanie innych elementów środowiska przyrodniczego: wód podziemnych i powierzchniowych, gleb, klimatu, szaty roślinnej i świata zwierząt. Występują tu obok siebie formy rzeźby o charakterze typowym dla niżu, jak też elementy rzeźby wyżynnej, stanowiący malowniczy krajobraz, oznaczający się dużą różnorodnością i pięknymi punktami widokowymi. Centralną oś morfologiczną obszaru zajmuje Pasma Przedborsko-Małogoskie zbudowane z wapieni górnego jurajskich oraz kredowych piaskowców, gdzie wysokości bezwzględne terenu przekraczają 250 m n.p.m. W części półn. obszaru występują elementy typowe dla nizin: płaskie powierzchnie zbudowane z utworów wodnolodowcowych (nierzadko zwydmione), rozległe zabagnione obniżenia oraz wyniesienia zbudowane z utworów górnokarbowych jury dolnej. W strefie poł. występuje obniżenie Niecki Włoszczowskiej, przecięte dolinami rzek Pilicy i Czarnej Włoszczowskiej, gdzie na kredowym podłożu zalegają osady czwartorzędowe, w tym piaski przewiane w wydmach. Różnorodność warunków siedliskowych w obszarze sprawia silne zróżnicowanie i bogactwo szaty roślinnej. Fitocenozy leśne reprezentują olsy, łęgi, grady, bory sosnowe i bory mieszane. Natomiast zbiorowiska nieleśne tworzą różnorodne zespoły łąkowe, zbiorowiska wodne i bagienne, torfowiskowe i ciepłolubnych muraw kserotermicznych. Na Obszarze Chronionego Krajobrazu występuje szereg gatunków zwierząt objętych ochroną prawną. Prowadzona jest też gospodarka łowiecka realizowana w poszczególnych obwodach⁷.

⁵ <https://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP/widok/viewobszarchronionegokrajobrazu.jsf?fop=PL.ZIPOP.1393.OCHK.595>

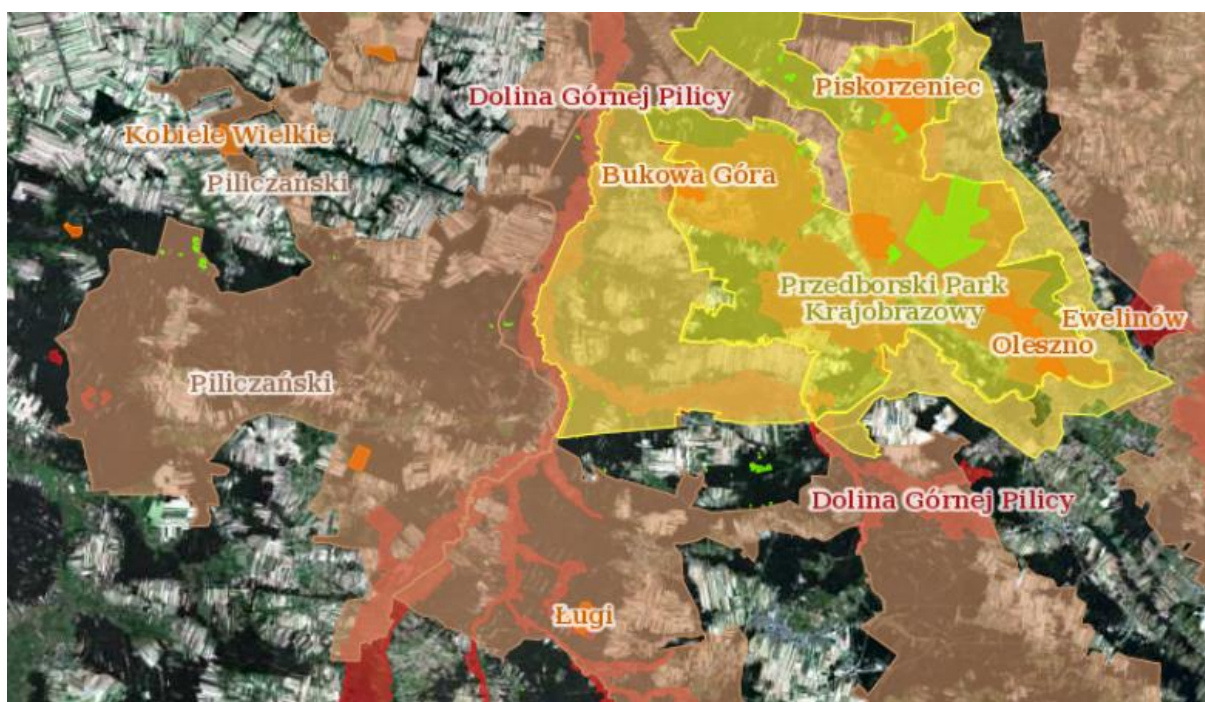
⁶ <https://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP/widok/viewobszarchronionegokrajobrazu.jsf?fop=PL.ZIPOP.1393.OCHK.267>

⁷ <https://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP/download/pdf/PL.ZIPOP.1393.OCHK.267.pdf>

Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Widawki, PL.ZIPOP.1393.OCHK.272, o powierzchni 41390,00⁸ stanowi korytarz ekologiczny łączący dolinę Warty z doliną Pilicy i został utworzony na terenie 17 gmin. Usytuowany jest w północno zachodniej części gminy Wielgomłyny.

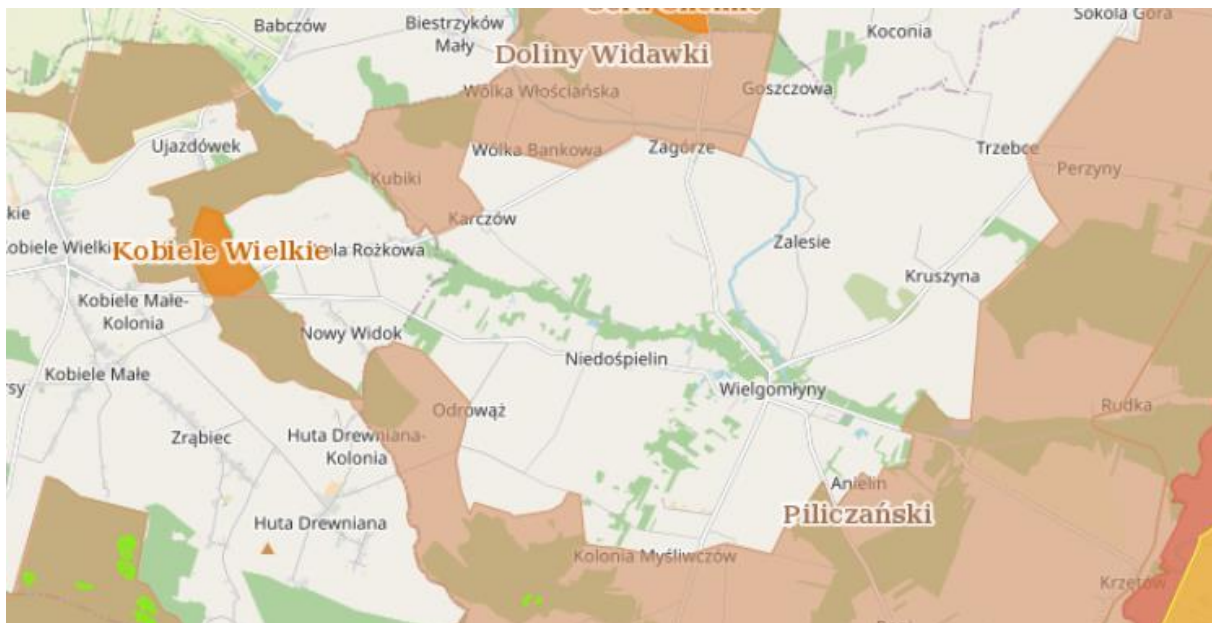
Obszar Natura 2000 Dolina Górnej Pilicy, PL.ZIPOP.1393.N2K.PLH260018.H, o powierzchni 11193,22 ha. Obszar położony jest w Krainie świętokrzyskiej, w okręgu Włoszczowsko-Jędrzejowskim. Występują tutaj duże, w większości naturalne kompleksy leśne (grądy, lasy mieszane świeże i wilgotne oraz w dolinach rzecznych - lasy łąkowe i olsy). Meandrująca rzeka Pilica, której towarzyszą liczne starorzecza, tworzy malowniczą dolinę. Wzdłuż koryta ciągną się gęste zarośla wierzbowe oraz lasy nadrzeczne, o silnie zróżnicowanych drzewostanach, którym towarzyszą podmokłe łąki, charakteryzujące się dużą różnorodnością biologiczną: bogactwem fauny i flory, zwłaszcza gatunków związanych z siedliskami wilgotnymi. Powierzchnia licznych bagien i torfowisk systematycznie się kurczy w wyniku naturalnych zmian sukcesyjnych oraz zabiegów melioracyjnych.

Formy ochrony przyrody Gmina Wielgomłyny⁹

⁸ <https://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP/widok/viewobszarchronionegokrajobrazu.jsf?fop=PL.ZIPOP.1393.OCHK.272>

⁹ <https://geoserwis.gdos.gov.pl/mapy/>

Zarys dziejów obszaru gminy

Gmina Wielgomłyny jest położona na południowo – wschodnim krańcu przedrozbiorowej Wielkopolski, na granicy z Małopolską. Do czasów rozbiorów Wielgomłyny należały do województwa sieradzkiego. Od 1918 r. po odzyskaniu niepodległości do województwa łódzkiego. Od 1975 r. gmina należała do województwa piotrkowskiego, a po reformie podziału administracyjnego kraju 1999 r. należy do województwa łódzkiego i powiatu radomszczańskiego. Położenie Wielgomłynów na pograniczu z założenia miało stwarzać możliwości rozwoju, jednak na znaczeniu zyskał Przedbórz. Charakterystyczną cechą wsi jest rynek, z którego w kilku kierunkach wychodzą ulice, co mogło świadczyć o planach budowy większej miejscowości.

Gminę Wielgomłyny w dużej części wyznaczają naturalne granice. Gmina jest zlokalizowana na Wzgórzach Radomszczańskich. Na wschodzie jest to rzeka Pilica, na południu kompleksy leśne, na północy wierzchołek góry Chełmo (323 m n.p.m.). Z zachodu na wschód przez teren gminy przepływa rzeka Biestrzykówka. Najstarsze informacje o zasiedleniu tych terenów pochodzą z okresu neolitu. Były to krzemienne narzędzia i fragmenty glinianych naczyń. Badania wykazały, że obszar był dość licznie zamieszkany w epoce brązu. Z tego okresu pochodzą pozostałości cmentarzyska kultury łużyckiej w Pratkowicach. Obiekt był przedmiotem badań przez Muzeum Regionalne w Radomsku w latach 1972 – 1977. Podczas prac odkryto 86 pochówków ciała palnych złożonych do glinianych naczyń zwanych popielnicami. W średniowieczu ważną rolę odgrywał gród znajdujący się na górze Chełmo, wokół niej powstały liczne osady w okolicy Zagórza i Goszczowy. Miejscowość gminna Wielgomłyny leżąca nad rzeką Biestrzykówką powstała w XIV w. Pierwsze wzmianki pochodzą

z 1369 r., a na wieś mówiono „Wielgy Mlyn”. W XVI w. Wielgomłyny były własnością rodziny Koniecpolskich herbu Pobóg, którzy uposażyli parafię i klasztor Paulinów.

Z terenu gminy istotną wartość o znaczeniu historycznym mają także miejscowości:

- ❖ Niedośpielin: zlokalizowana nad rzeką Biestrykówką, w historycznych źródłach wspomniana już w 1383 r.. Wieś była własnością szlachecka i kościelną. Sama parafia istniała od 1401 r., w miejscowości znajduje się modrzewiowy kościół pw. św. Katarzyny i Kazimierza. Został on zbudowany przez miejscowego dziedzica Kazimierza Czaplickiego w latach 1773 – 1776. We wnętrzu kościoła znajdują się trzy XVIII wieczne ołtarze, w jednym znajduje się obraz św. Katarzyny. W kościele znajduje się także pochodząca z XVI w. kamienna kropielnica. W XVIII w. obok kościoła powstała drewniana dzwonnica;
- ❖ Krzętów: zlokalizowany nad rzeką Pilicą. Pierwsze zachowane wzmianki o miejscowości pochodzą z 1398 r., kiedy została wymieniona ówczesna nazwa wsi „Crzanthow”. W XIX w. Krzętów liczył już około 580 mieszkańców i posiadał murowaną karczmę i szkołę krytą dachówką. Niedaleko Krzętowa znajduje się pomnik upamiętniający zwycięską bitwę żołnierzy AK z Niemcami 1 czerwca 1944 r.;
- ❖ Odrowąż: wieś z parkowym starodrzewem i dworem z 1851 r., który przez kilka pokoleń należał do rodziny Malewskich. Najbardziej znana Antonina Malewska była malarką tworzącą na początku XX w. i w okresie międzywojennym. Na skraju parku znajduje się kapliczka przykryta gontem z drewnianą figurą św. Jana Nepomucena;
- ❖ Pratkowice: wieś zlokalizowana na lewym brzegu Pilicy. Znana wcześniej, bo już w 1394 r. pod nazwą Prawkowice. W północnej jej części zostało odkryte ciekawe cmentarzysko w okresie kultury łużyckiej z epoki brązu;
- ❖ Rudka: wieś zlokalizowana u ujścia rzeki Biestrykówki do Pilicy. W jej okolicy zostały znalezione ślady osadnictwa z początków epoki brązu. W XIX w. we wsi znajdowały się gorzelnia, cegielnia i dwa młyny;
- ❖ Sokola Góra: pierwsze wzmianki o wsi pochodzą z 1399 r. W XVI w. znajdował się tam także folwark. Jako właściciele majątku w dostępnych zapiskach znajdują się: XIX w. Lukas Mordęga, Maria Ordężyna, Tadeusz Julian Waliński, Edward Waliński. Po II wojnie światowej majątek został podzielony, park i dwór zostały znacjonalizowane i utworzono tam szkołę. W 2000 r. obiekty są własnością prywatną.

Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne jest źródłem tożsamości i ciągłości różnych grup społecznych na danym terenie. Termin ten został przyjęty przez organizację UNESCO w październiku 2003 r. w Paryżu w Konwencji o ochronie dziedzictwa niematerialnego.

Zgodnie z treścią artykułu 2 Konwencji dziedzictwem niematerialnym są: „praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedza i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturowa - które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności.

Niematerialne dziedzictwo kulturowe, zgodne z definicją podaną powyżej, przejawia się w następujących dziedzinach:

- tradycje i przekazy ustne, których nośnikiem jest język: bajki, legendy, przysłowia, zagadki, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, modlitwy, śpiewy, lamentsy pogrzebowe, zawołania, zaklęcia;
- sztuki widowiskowe;
- zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne: rytuały i zwyczaje doroczne, sytuacyjne, rodzinne, chrzciny, wesela, pogrzeby, ceremonie lokalne, zwyczaje odpustowe, pielgrzymki, gry i zabawy, folklor dziecięcy, sposoby świętowania, praktyki nawiązywania kontaktów międzyludzkich, gwarę;
- umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym;
- wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata: tradycyjne sposoby leczenia, zamawiania medyczne, meteorologia ludowa, wiedza o wszechświecie.

Dziedzictwo niematerialne na terenie kultywowane jest głównie poprzez zachowanie obrzędowości zwyczajów dorocznych – na przykład doroczne dożynki, tradycje związanych ze świętami kościelnymi, silną tradycję patriotyczną, najczęściej manifestowaną poprzez oprawę religijno-patriotyczną uroczystości i imprez. Obrzędowość kościelna to także dbałość o miejsca kultu: kościoły, cmentarze, kapliczki i krzyże przydrożne.

W gminie Wielgomłyny kultywuje się jeszcze tradycje sztuki ludowej. Np. w Krzętowie i Zagórzcu wykonywane są różnorodne przedmioty obrzędowe, takie jak wieńce dożynkowe czy pajdki i korony z kolorowej bibuły.

Równie ważnym elementem spójności obszaru są wspólne doświadczenia historyczne, świadczące o zaangażowaniu mieszkańców w walkę o odzyskanie niepodległości.

Wydarzenia kulturalne odbywają się także w poszczególnych sołectwach i z reguły są to plenerowe, a także w świetlicach wiejskich np. pikniki rodzinne.

Instytucje kultury

Na terenie Gminy Wielgomłyny działają instytucje kultury:

- 1) Gminny Ośrodek Kultury i Sportu w Wielgomłynach;
- 2) Gminna Biblioteka Publiczna w Wielgomłynach.

GOKiS w Wielgomłynach zapewnia mieszkańcom gminy dostęp do różnorodnych aktywności kulturalnych i sportowych. Ośrodek zajmuje się organizacją wydarzeń kulturalnych, sportowych, działalnością animacyjną. Do głównych zadań można zaliczyć:

- Organizacja wydarzeń kulturalnych: występy, koncerty, czy warsztaty artystyczne;
- Zajęcia sportowe;
- Konkursy i turnieje;
- Aktywizacja społeczności lokalnej;
- Współpraca z artystami i instruktorami;
- Zarządzanie obiektami: budynek GOKiS w Wielgomłynach, budynek filii w Zagórzcu, świetlica wiejska w Karczowie;
- Współpraca z instytucjami i organizacjami zewnętrznymi: Nawiązywanie współpracy z innymi ośrodkami kultury, klubami sportowymi, szkołami, instytucjami kulturalnymi i sportowymi na szczeblu lokalnym, regionalnym i krajowym;
- Udział w projektach zewnętrznych: Współuczestnictwo w projektach związanych z kulturą i sportem, które są współfinansowane przez różnego rodzaju fundusze i programy grantowe.

Biblioteka jest samodzielną, gminną jednostką kultury wpisaną do rejestru instytucji kultury prowadzonej przez Gminę Wielgomłyny. Biblioteka zapewnia dostęp do materiałów bibliotecznych i informacji mieszkańcom gminy. Służy rozwijaniu potrzeb czytelniczych i informacyjnych społeczności gminnej, upowszechnianiu wiedzy i kultury. Bogaty księgozbiór podręczny przyciąga czytelników pozycjami z różnych dziedzin wiedzy. Oferuje dzieciom i młodzieży pełen zestaw lektur. Młodzież akademicka znajduje u nas podręczniki i materiały z takich dziedzin jak: pedagogika, psychologia, filozofia, socjologia ekonomia, ochrona środowiska. Dla miłośników beletrystyki oferujemy bogate zbiory literatury polskiej i obcej. Prenumerujemy także czasopisma.

Biblioteka znajduje się w budynku GOKiS przy ul. Rynek 1 w Wielgomłynach. Na dzień 31.12.2022 r. księgozbiór 8984 wolumenów. Biblioteka przy wsparciu gminy stara się podejmować działania promujące czytelnictwo, kupowane są nowe pozycje książkowe w 2022 r. było to 179 pozycji.

W 2022 r. z biblioteki skorzystało 261 czytelników, którzy wypożyczyli na zewnątrz 3465 zbiorów (książek i czasopism).

Na obszarach wiejskich organizacje pozarządowe odgrywają ważną rolę w kształtowaniu sytuacji lokalnych społeczności. Prym wiodą tutaj stowarzyszenia ukierunkowane na rozwój, promocję, sport. Istotną częścią są Ochotnicze Straże Pożarne, Koła Gospodyń Wiejskich, Kluby Sportowe.

Na terenie Gminy Wielgomłyny działają następujące organizacje pozarządowe:

1) Ochotnicza Straż Pożarna:

Wielgomłyny
Krzętów
Myśliwców
Sokoła Góra
Zagórze
Karczów
Kruszyna
Niedośpielin
Pratkowice
Rogi
Rudka
Trzebce

Ochotnicze Straże Pożarne (OSP) są niezwykle istotnym elementem systemu ochrony przeciwpożarowej w wielu krajach, w tym w Polsce. Mają one szeroką gamę ról i odpowiedzialności, zarówno na poziomie lokalnym, jak i ogólnokrajowym. Oto kilka kluczowych ról, jakie pełnią ochotnicze straże pożarne:

- Społeczne zaangażowanie: OSP odgrywają ważną rolę w społecznościach, w których działają. Członkowie OSP często angażują się w działania charytatywne, organizują imprezy społeczne, wspierają lokalne inicjatywy i aktywnie uczestniczą w życiu społecznym.

Wszystkie te role mają na celu ochronę życia, mienia i środowiska naturalnego. Ochotnicze Straże Pożarne są niezastąpionym elementem systemu ochrony przeciwpożarowej, zapewniając bezpieczeństwo społeczności lokalnych i reagując na sytuacje awaryjne.

2) Koła Gospodyń Wiejskich¹⁰:

Koło Gospodyń Wiejskich w Rogach
Koło Gospodyń Wiejskich SOKOLANKI
Koło Gospodyń Wiejskich PRATKOWIANKI
Koło Gospodyń Wiejskich w Wielgomłynach
Koło Gospodyń Wiejskich WOLA KUŹNIEWSKA
Koło Gospodyń Wiejskich PANIE Z TRZEBIEC
Koło Gospodyń Wiejskich w Kolonii Myśliwców
Koło Gospodyń Wiejskich ZAGÓRZANKI w Zagórze
Koło Gospodyń Wiejskich SZPRYCHY w Niedoszpeli
Koło Gospodyń Wiejskich Rudka nad Pilicą
Koło Gospodyń Wiejskich Kruszyńki

Koła Gospodyń Wiejskich (KGW) są organizacjami społeczno-kulturalnymi, skupiającymi głównie kobiety, które działają na terenach wiejskich. Mają one wiele różnych ról i funkcji w społecznościach wiejskich, a ich główne cele to rozwój wsi, poprawa warunków życia, edukacja, promocja tradycji i kultury lokalnej oraz wzmacnianie roli kobiet w społeczeństwie.

Role i działania podejmowane przez KGW:

- Edukacja i szkolenia: Koła Gospodyń Wiejskich organizują różnego rodzaju kursy, warsztaty i szkolenia, które mają na celu podniesienie umiejętności i wiedzy członków, zwłaszcza w obszarach związanych z rolnictwem, ogrodnictwem, przetwórstwem żywności, zdrowiem, żywieniem, rękodziełem i innymi dziedzinami;
- Promocja zdrowego stylu życia: KGW często angażują się w działania związane ze zdrowiem i żywieniem, propagując zdrowe nawyki żywieniowe, aktywność fizyczną i dbanie o dobre samopoczucie. Organizują m.in. spotkania, pokazy, czy konkursy kulinarno-środowiskowe;
- Kulturowanie tradycji i kultury: KGW pełnią istotną rolę w zachowywaniu i promocji lokalnych tradycji, zwyczajów i kultury wiejskiej. Mogą organizować występy artystyczne, warsztaty folklorystyczne, konkursy wiedzy o regionie czy wystawy rękodzieła ludowego;

¹⁰ <https://krkgw.arimr.gov.pl/?#>

- Aktywność społeczna: Koła Gospodyń Wiejskich angażują się w różne inicjatywy społeczne, takie jak organizacja festynów, imprez lokalnych, a także wspieranie lokalnej społeczności w sytuacjach kryzysowych czy organizowanie akcji charytatywnych;
- Rozwój lokalnej przedsiębiorczości: KGW wspierają rozwój lokalnej gospodarki i przedsiębiorczości poprzez promowanie produktów i usług lokalnych producentów. Często organizują targi, stoiska lokalne czy inicjatywy promocyjne, które mają na celu wspieranie lokalnych małych przedsiębiorstw i rzemieślników;
- Współpraca z innymi organizacjami: KGW często nawiązują współpracę z innymi organizacjami społecznymi, takimi jak stowarzyszenia rolników, szkoły, urzędy gminne czy organizacje charytatywne. Wspólnie podejmują różnorodne działania, mające na celu rozwój wsi i poprawę jakości życia jej mieszkańców.

KGW stanowią ważny element społeczności wiejskich, wspierając rozwój lokalny, promując kulturę i tradycje, angażując się w edukację oraz wzmacniając rolę kobiet w życiu społecznym.

Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizacji inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizacji inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Wielgomłyny funkcjonuje wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Ustawa wymienia kolejno: prowadzenie robot budowlanych w otoczeniu zabytku, prowadzenie badań konserwatorskich i architektonicznych. Należy uzyskać zgodę konserwatora również na przemieszczanie zabytku nieruchomego, trwałe przeniesienie zabytku ruchomego, dokonywanie podziału zabytku nieruchomego oraz zmiany jego przeznaczenia i sposobu korzystania z tego zabytku, a także na umieszczanie urządzeń technicznych i reklamowych oraz podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub

zmiany wyglądu zabytku. W przypadku archeologii niezbędne jest uzyskanie pozwolenia na badania archeologiczne oraz na poszukiwania prowadzone przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania. Pozwolenie WKZ ma formę decyzji administracyjnej, tak więc w toku postępowania mają zastosowanie przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego.

Tryb wydawania pozwoleń reguluje Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i bada. konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytkowa, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków. Rozporządzenie to precyzuje zakres wniosku i załączników dla każdego typu działań przy zabytku.

Prowadzenie jakichkolwiek działań, prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych w obiekcie zabytkowym, jak i na obszarach wpisanych do rejestru zabytków wymaga uzyskania pozwolenia konserwatorskiego zgodnie z art. 36 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282 ze zm.).

Art. 36. 1. Pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

- 1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;***
- 2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;***
- 3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;***
- 4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;***
- 5) prowadzenie badań archeologicznych;***
- 6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;***
- 7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;***
- 8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;***
- 9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;***
- 10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru: urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16b i 16c ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2017 r. poz. 1073) oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;***

11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru; z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;

12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki nieruchome

L.p.	Lokalizacja	Obiekt	Wpis do rejestru
1.	Niedośpielin	Kościół parafialny rzymsko-katolicki pw. Św. Katarzyny i św. Kazimierza 1773 -1776 r.	Decyzja Nr 740 z dnia 27 grudnia 1967 r.
2.	Niedośpielin	Dzwonnica kościoła parafialnego rzymsko-katolickiego pw. Św. Katarzyny i św. Kazimierza ok. 1775 r.	Decyzja Nr 741 z dnia 27 grudnia 1967 r.
3.	Odrowąż	Dwór połowa XIX w.	Decyzja Nr 367 z dnia 12.05.1986 r., 18.01.1996 r.

4.	Odrowąż	Park dworski XVIII w.	Decyzja Nr 367 z dnia 12.05.1986 r., 18.01.1996 r.
5.	Sokola Góra	Park dworski XIX w.	Decyzja Nr 323 z dnia 31.08.1983 r., . 14.09.1993 r.
6.	Sokola Góra	Dwór XIX w.	A/51 z dnia 16.01.2008 r.
7.	Wielgomłyny	Dzwonnica kościół parafialnego II poł. XVIII w.	Nr 421 z dnia 19.07.1967 r.
8.	Wielgomłyny	Kościół parafialny rzym.-kat. pw. Św. Stanisława, 1466 r. przebudowany w XVII w.	Nr 232-X-42 z dnia 28.03.1949 r., nr 246 z dnia 19.07.1967 r.
9.	Wielgomłyny	Dawny klasztor oo. Paulinów, 1466 r.	Nr 420 z dnia dnia 19.07.1967 r.

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome

L.p.	Lokalizacja	Wpis do rejestru
1.	Niedośpielin	Decyzja Nr 186 z dnia 12.09.1972., 17.08.1973 r.

2.	Wielgomłynny	Decyzja Nr 188 z dnia 18.09.1972., 27.12.1973 r.,
3.	Wielgomłynny	Decyzja Nr 278 z dnia 27.08.1973 r.

Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Gminna ewidencja zabytków formalnie nie stanowi formy ochrony zabytków wymienionych w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2022 poz. 840). Pomimo to, w piśmiennictwie prawniczym, w związku z zapisami art. 7 pkt 4 i art. 19 ust. 1 i 1 a u.o.z.o.z.) ustawy o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami pojawił i funkcjonuje termin „nienazwanych form ochrony zabytków” w odniesieniu do gminnej ewidencji zabytków, w związku z przypisanymi tej ewidencji skutkami prawnymi (wspomniany wyżej art. 19 ust. 1 i 1 a u.o.z.o.z.). Pomimo nieujęcia gminnej ewidencji zabytków w art. 7 u.o.z.o.z. to może być ona kwalifikowana jako forma ochrony zabytków. Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami.

Zgodnie z art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez burmistrza (prezydenta miasta, wójta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granice niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz. 661) oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz. U. z 2021 poz. 56) określają zakres informacji, który powinna zawierać karta adresowa zabytku nieruchomego. Znowelizowane w 2019 roku rozporządzenie nakłada na wojewódzkich

konserwatorów zabytków obowiązek poinformowania o zamiarze włączenia karty ewidencyjnej zabytku do wojewódzkiej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku, o zamiarze wyłączenia karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty - wojewódzki konserwator zabytków zawiadamia niezwłocznie właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, a także wójta (burmistrza, prezydenta miasta) o włączeniu karty ewidencyjnej, wraz z odpowiednio potwierdzoną kopią takiej karty. Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty ewidencyjnej zabytku, o sporządzeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty ewidencyjnej zabytku, o włączeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku do wojewódzkiej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz. U. z 2021 poz. 56) nałożyło na wójta (burmistrza, prezydenta miasta) obowiązek niezwłocznego zawiadomienia właściciela lub posiadacza zabytku o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku, o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości, która przestała być zabytkiem. Zawiadomienia o zamiarze włączenia do gminnej ewidencji zabytków, o zamiarze wyłączenia z gminnej ewidencji zabytków oraz o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku będącego historycznym układem urbanistycznym lub ruralistycznym, historycznym zespołem budowlanym, terenem, na którym znajduje się znaczna ilość zabytków archeologicznych lub nieruchomością o nieuregulowanym stanie prawnym, dokonuje się w drodze obwieszczenia umieszczonego na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej.

Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw znacząco wzmocniła rangę gminnej ewidencji zabytków nakładając obowiązek uzyskania pozwolenia na budowę lub rozbiórkę w stosunku do obiektów budowlanych i obszarów niewpisanych do rejestru ale ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Włączenie zabytku do gminnej ewidencji zabytków skutkuje ich ochroną (obiekty i obszary) i ujęcie w gminnej ewidencji zabytków uwzględnia się w:

- miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy - Wojewódzki Konserwator Zabytków może wyznaczyć nakazy i zakazy dotyczące obszarów bądź budynków;

- studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin i innych dokumentach planistycznych - Wojewódzki Konserwator Zabytków może wyznaczyć nakazy i zakazy dotyczące obszarów bądź budynków;
- decyzji o warunkach zabudowy - Gmina przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków;
- decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego - Gmina przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków;
- decyzji o realizacji inwestycji drogowej, lokalizacji linii kolejowej lub realizacji inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego - wojewoda lub starosta przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków;
- prawie budowlanym – pozwolenia na budowę lub rozbiórkę uzgadniane są z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

W art. 24 ustawy o ochronie zabytków opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840) ustawodawca nałożył na Ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określenie, w drodze rozporządzenia, przesłanek, od których spełnienia jest uzależnione wyłączenie kart ewidencyjnych i adresowych z ewidencji. Wobec niezrealizowania tego obowiązku należy domniemywać, że wyłączenie zabytku z gminnej ewidencji zabytków jest możliwe w odniesieniu do zabytku, który utracił wartości, na podstawie których został włączony do ewidencji albo jego wartość nie zostanie potwierdzona w nowych ustaleniach. O wyłączeniu z gminnej ewidencji zabytków, które zostały ujęte w gminnej ewidencji zabytków na wniosek wójta (burmistrza, prezydenta miasta) decyduje wójt z urzędu lub na wniosek właściciela zabytku – **w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. W przypadku zabytków ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków, zabytek może zostać wyłączony z gminnej ewidencji zabytków po uprzednim wyłączeniu zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków.**

W przypadku wyłączenia zabytku z gminnej ewidencji zabytków na wójcie spoczywa obowiązek poinformowania właściciela lub posiadacza zabytku, zgodnie z Rozporządzeniem z dnia 10 września 2019 r. (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 56).

Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Zgodnie z art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w gminnej ewidencji zabytków mogą być ujęte inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków).

Gmina posiada aktualną Gminną Ewidencję Zabytków, przyjętą Zarządzeniem Nr 34/2017 Wójta Gminy Wielgomłyny z dnia 7 kwietnia 2017 r.

Zabytki nieruchome ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Wielgomłyny

L.p.	Miejscowość	Nr	Nazwa	Określenie
1.	Goszczowa	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	Figura Maki Boskiej
2.	Goszczowa	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	-
3.	Goszczowa	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	Figura Maki Boskiej Zwycięskiej
4.	Kruszyna	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	Z krzyżem
5.	Kruszyna	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	Z krzyżem
6.	Kruszyna	27 B	Ośmiorak	Podworski
7.	Kruszyna	34	Zespół cegielni	-
8.	Krzętów	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	Z krzyżem
9.	Krzętów	Osiedle Tysiąclecia	Kapliczka rzymsko – katolicka	-
10.	Krzętów	-	Układ przestrzenny	ulicówka
11.	Krzętów Kolonia	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	Z krzyżem
12.	Maksymów	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	Z krzyżem
13.	Niedośpielin	-	Układ przestrzenny	Wieś sznurowa
14.	Niedośpielin	-	Młyn	Wodno – motorowy
15.	Niedośpielin	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	Z krzyżem
16.	Niedośpielin	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	Św. Rocha
17.	Niedośpielin	-	Kaplica cmentarna	-
18.	Niedośpielin	-	Kościół parafii rzymsko – katolickiej	Pw. Św. Katarzyny Aleksandryjskiej
19.	Niedośpielin	-	Zespół kościelny	-
20.	Niedośpielin	-	Dzwonnica	-

21.	Niedośpielin	-	Kaplica cmentarna pocz. XX w.	-
22.	Niwa Zagórska	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	Z krzyżem
23.	Odrowąż	-	Dwór	-
24.	Odrowąż	-	Zespół dworski	-
25.	Odrowąż	-	Park	Dworski
26.	Odrowąż	-	Układ przestrzenny	Przysiółek
27.	Perzyny	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	Z krzyżem
28.	Piaski	las	Kapliczka rzymsko – katolicka	MB
29.	Pratkowice	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	-
30.	Pratkowice	-	Układ przestrzenny	ulicówka
31.	Rudka	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	-
32.	Sokola Góra	-	Układ przestrzenny	Układ nierozpoznany
33.	Sokola Góra	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	Pw. Matki Boskiej
34.	Sokola Góra	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	Św. Jana i Św. Floriana
35.	Sokola Góra	51a	Park	Dworski
36.	Sokola Góra	51a	Dwór	-
37.	Sokola Góra	51a	Zespół dworski	-
38.	Trzebce	Obok 6	Kapliczka rzymsko – katolicka	Krzyż
39.	Trzebce	Obok 23	Kapliczka rzymsko – katolicka	Krzyż
40.	Trzebce	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	-
41.	Wielgomłynny	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	Św. Jana Nepomucena
42.	Wielgomłynny	Krzętowska	Kapliczka rzymsko – katolicka	Jezus Miłosierny
43.	Wielgomłynny	Rynek 8	Klasztor kościół rzymsko – katolicki	Pw. Św. Stanisława

44.	Wielgomłyny	Rynek 8	Cmentarz rzymsko – katolicki	Przykościelny
45.	Wielgomłyny	Rynek 8	Klasztor	
46.	Wielgomłyny	Rynek 8	Dzwonnica	Wieża bramna
47.	Wielgomłyny	Skrzyżowanie dróg	Kapliczka rzymsko – katolicka	-
48.	Wola Życińska	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	-
49.	Wola Życińska	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	Św. Tekli
50.	Wólka Bankowa	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	-
51.	Zagórze/Karczów	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	-
52.	Zawodzie	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	-
53.	Zagórze	-	Układ przestrzenny	-

Stanowiska archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny to „zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem”. Są to więc pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany oraz relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej. Zabytki archeologiczne stanowią szczególną grupę zabytków, ponieważ są to obiekty rozproszone i występują także z dala od terenów współcześnie zamieszkałych. Zgodnie z prawem każdy obiekt archeologiczny, niezależnie od własności gruntu, na którym został odnaleziony, jest własnością państwa. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego uznaje zabytki archeologiczne za źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”.

Podstawą do ewidencjonowania stanowisk archeologicznych jest prowadzony od 1978 r. ogólnopolski program badawczo – konserwatorski Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). Program ten systematyzuje zasób wiedzy o terenie poprzez terenową prospekcję archeologiczną z uwzględnieniem informacji o wcześniejszych badaniach, zawartych w

archiwach, zbiorach muzealnych, instytucjach naukowo badawczych oraz publikacjach naukowych i popularno-naukowych. Dokumentacja AZP, na którą składają się karty ewidencyjne reprezentujący ewidencję zasobów archeologicznych, jest otwarty i ciągle uzupełniany w procesie archeologicznego rozpoznania kraju. Do zbioru włączane są nowe karty ewidencyjne, które zgodnie z nowym rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t.j. Dz. U. 2021 poz. 56) noszą nazwy „Karta ewidencyjna zabytku archeologicznego lądowego”; „Karta ewidencyjna zabytku archeologicznego podwodnego śródlądowego”; „Karta ewidencyjna zabytku archeologicznego podwodnego morskiego”. Karty ewidencyjne zabytków archeologicznych są włączane w zasób wojewódzkiej ewidencji zabytków i dokumentacja stanowisk archeologicznych w ewidencji wojewódzkiej jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie i musi być odzwierciedlana w prowadzonych przez gminy Gminnych Ewidencjach Zabytków.

Prowadzona przez Gminy ewidencja zabytków archeologicznych ma za zadanie informowanie o obecności w danym miejscu nieruchomego zabytku archeologicznego. Zgodnie z przepisami prawa, każdy kto zamierza realizować roboty ziemne na terenie, gdzie znajdują się zabytki archeologiczne, prowadzić roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub ewidencji zabytków objętym ochroną na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, planuje zmiany charakteru dotychczasowego przeznaczenia terenu, które mogą doprowadzić do przekształcenia lub uszkodzenia zabytku archeologicznego (stanowiska archeologicznego), jest zobowiązany przeprowadzić (czyli sfinansować) badania archeologiczne w zakresie ustalonym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Badania archeologiczne prowadzone na stanowiskach mogą mieć charakter inwazyjny (niszczący) oraz badania nieinwazyjne z wykorzystaniem metod geofizycznych, teledetekcyjnych. Obie metody badań dają możliwość poznania poszczególnych stanowisk, zabytków czy problemów związanych z szeroko rozumianą przeszłością, w tym zwłaszcza w sytuacjach zagrożenia zniszczeniem lub uszkodzeniem substancji zabytkowej (nawarstwień, obiektów, materiałów i ich kontekstów).

Obowiązek przeprowadzenia badań archeologicznych reguluje art. 31 ustawy o ochronie zabytków, w myśl którego osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego, jest obowiązana pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest

niezbędne w celu ochrony tych zabytków. Zgodnie zaś z art. 31 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych ustala wojewódzki konserwator zabytków w drodze decyzji wyłącznie w takim zakresie, w jakim roboty budowlane albo roboty ziemne lub zmiana charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, zniszczą lub uszkodzą zabytek archeologiczny. Zatem obowiązek przeprowadzenia prac archeologicznych istnieje tylko wówczas, kiedy występuje ryzyko przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego i o ile przeprowadzenie badań jest niezbędne w celu ochrony zabytków.

Na terenie gminy Wielgomłyny znajduje się 206 stanowisk archeologicznych, które zostały ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków prowadzonej przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Warszawie, z których 112 stanowisk posiada dokładną lokalizację w terenie, pozostałe 8 stanowisk znane są z danych archiwalnych ale ich lokalizacja nie została potwierdzona w terenie. Wszystkie stanowiska ujęte w GEZ Gminy zostały zweryfikowane pod kątem zgodności z aktualnymi danymi adresowymi, to jest aktualną nazwą miejscowości (obróbu geodezyjnego). Prezentowane w tabeli nr 3 lista 120 stanowisk zawiera wszystkie stanowiska występujące w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków łącznie ze stanowiskami znanymi z relacji archiwalnych, czyli wcześniejszych odkryć, które podczas badań Archeologicznego Zdjęcia Polski nie zostały zlokalizowane w terenie.

Stanowiska archeologiczne w gminie

L.p.	Miejscowość	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska na obszarze
1.	Zawodzie	81 - 54	1	3
2.	Zawodzie	81 - 54	2	30
3.	Zawodzie	81 - 54	3	31
4.	Zawodzie	81 - 54	4	32
5.	Zawodzie	81 - 54	5	35
6.	Wólka Włociańska	81 - 54	1	33
7.	Wólka Włociańska	81 - 54	2	34
8.	Niwa Zagórska	81 - 54	1	36
9.	Niwa Zagórska	81 - 54	2	37
10.	Niwa Zagórska	81 - 54	3	38
11.	Niwa Zagórska	81 - 54	4	39
12.	Niwa Zagórska	81 - 54	5	40
13.	Niwa Zagórska	81 - 54	6	41
14.	Niwa Zagórska	81 - 54	7	42
15.	Niwa Zagórska	81 - 54	8	43
16.	Niwa Zagórska	81 - 54	9	44

17.	Niwa Goszczyńska	81 - 54	6	45
18.	Niwa Goszczyńska	81 - 54	7	46
19.	Niwa Goszczyńska	81 - 54	8	47
20.	Niwa Goszczyńska	81 - 54	9	48
21.	Niwa Goszczyńska	81 - 54	10	49
22.	Niwa Goszczyńska	81 - 54	11	50
23.	Niwa Goszczyńska	81 - 54	12	51
24.	Niwa Goszczyńska	81 - 54	13	52
25.	Sroków	81 - 54	2	53
26.	Dębowiec	81 - 54	1	60
27.	Dębowiec	81 - 54	2	61
28.	Pratkowice	81 - 55	3	1
29.	Pratkowice	81 - 55	1	2
30.	Pratkowice	81 - 55	5	3
31.	Pratkowice	81 - 55	6	11
32.	Pratkowice	81 - 55	7	4
33.	Trzebce	81 - 55	1	10
34.	Pratkowice	81 - 55	8	35
35.	Pratkowice	81 - 55	9	36
36.	Pratkowice	81 - 55	10	37
37.	Pratkowice	81 - 55	11	38
38.	Pratkowice	81 - 55	12	39
39.	Pratkowice	81 - 55	13	40
40.	Pratkowice	81 - 55	14	41
41.	Pratkowice	81 - 55	15	42
42.	Pratkowice	81 - 55	16	43
43.	Sokola Góra	81 - 55	1	49
44.	Sokola Góra	81 - 55	2	50
45.	Sokola Góra	81 - 55	3	51
46.	Zagórze	82 - 54	1	1
47.	Zagórze	82 - 54	2	2
48.	Niwa Goszczyńska	82 - 54	1	3
49.	Niwa Goszczyńska	82 - 54	2	4
50.	Niwa Goszczyńska	82 - 54	3	5
51.	Niwa Goszczyńska	82 - 54	4	6
52.	Niwa Goszczyńska	82 - 54	5	7
53.	Goszczowa	82 - 54	1	8
54.	Goszczowa	82 - 54	2	9
55.	Zagórze	82 - 54	3	10
56.	Niewola	82 - 54	1	11

57.	Zalesie	82 - 54	2	12
58.	Zalesie	82 - 54	3	13
59.	Zalesie	82 - 54	4	14
60.	Sroków	82 - 54	1	15
61.	Kolonia Wielgomłynny	82 - 54	3	16
62.	Kolonia Wielgomłynny	82 - 54	4	17
63.	Kolonia Wielgomłynny	82 - 54	5	18
64.	Niewola	82 - 54	2	19
65.	Niewola	82 - 54	3	20
66.	Wielgomłynny	82 - 54	4	21
67.	Wielgomłynny	82 - 54	5	22
68.	Wielgomłynny	82 - 54	6	23
69.	Zastawie	82 - 54	1	24
70.	Niedośpielin	82 - 54	1	25
71.	Niedośpielin	82 - 54	2	26
72.	Niedośpielin	82 - 54	3	27
73.	Niedośpielin	82 - 54	4	28
74.	Niedośpielin	82 - 54	5	29
75.	Niedośpielin	82 - 54	7	30
76.	Brzyski	82 - 54	1	31
77.	Odrowąż	82 - 54	1	32
78.	Odrowąż	82 - 54	2	33
79.	Wola Kuźniewska	82 - 54	1	34
80.	Wola Kuźniewska	82 - 54	2	35
81.	Wola Kuźniewska	82 - 54	3	37
82.	Wola Kuźniewska	82 - 54	4	38
83.	Niedośpielin	82 - 54	6	36
84.	Popielarnia	82 - 54	1	39
85.	Odrowąż	82 - 54	3	40
86.	Odrowąż	82 - 54	4	41
87.	Odrowąż	82 - 54	5	42
88.	Niedośpielin Marianin	82 - 54	7	43
89.	Niedośpielin Marianin	82 - 54	8	44
90.	Niedośpielin Marianin	82 - 54	9	45
91.	Niedośpielin Marianin	82 - 54	10	46
92.	Niedośpielin Marianin	82 - 54	11	48
93.	Niedośpielin	82 - 54	12	49
94.	Karczów	82 - 54	1	50
95.	Karczów	82 - 54	2	51
96.	Karczów	82 - 54	3	52
97.	Karczów	82 - 54	4	53

98.	Kubiki	82 - 54	1	54
99.	Kubiki	82 - 54	2	55
100.	Kubiki	82 - 54	3	56
101.	Kubiki	82-54	4	59
102.	Krzętów	82 - 55	2	3
103.	Pratkowice	82 - 55	4	4
104.	Pratkowice	82 - 55	1	7
105.	Pratkowice	82 - 55	2	8
106.	Pratkowice	82 - 55	3	9
107.	Pratkowice	82 - 55	2	12
108.	Pratkowice	82 - 55	27	14
109.	Pratkowice	82 - 55	28	15
110.	Pratkowice	82 - 55	17	19
111.	Pratkowice	82 - 55	18	20
112.	Pratkowice	82 - 55	19	21
113.	Pratkowice	82 - 55	20	22
114.	Pratkowice	82 - 55	21	23
115.	Pratkowice	82 - 55	22	24
116.	Pratkowice	82 - 55	23	25
117.	Pratkowice	82 - 55	24	26
118.	Pratkowice	82 - 55	25	27
119.	Pratkowice	82 - 55	26	28
120.	Pratkowice	82 - 55	27	29
121.	Pratkowice	82 - 55	28	30
122.	Pratkowice	82 - 55	29	31
123.	Pratkowice	82 - 55	30	32
124.	Pratkowice	82 - 55	31	33
125.	Pratkowice	82 - 55	32	34
126.	Rudka	82 - 55	4	38
127.	Rudka	82 - 55	5	39
128.	Rudka	82 - 55	6	40
129.	Rudka	82 - 55	7	41
130.	Rudka	82 - 55	8	42
131.	Rudka	82 - 55	9	43
132.	Rudka	82 - 55	10	44
133.	Rudka	82 - 55	11	45
134.	Rudka	82 - 55	12	46
135.	Rudka	82 - 55	13	47
136.	Rudka	82 - 55	14	48
137.	Rudka	82 - 55	15	49
138.	Rudka	82 - 55	16	50
139.	Rudka	82 - 55	17	51
140.	Rudka	82 - 55	18	52
141.	Rudka	82 - 55	19	53
142.	Trzebce	82 - 55	2	54
143.	Trzebce	82 - 55	3	55
144.	Trzebce	82 - 55	4	56
145.	Trzebce	82 - 55	5	57
146.	Wielgomłynny	82 - 55	1	58
147.	Wielgomłynny	82 - 55	2	59
148.	Wielgomłynny	82 - 55	3	60

149.	Wielgomłynny Kolonia	82 - 55	1	61
150.	Wielgomłynny Kolonia	82 - 55	2	62
151.	Zalesie	82 - 55	1	63
152.	Bogusławów	83 - 54	1	1
153.	Bogusławów	83 - 54	2	2
154.	Niedośpielin	83 - 54	14	3
155.	Myśliwczów Kolonia	83 - 54	1	4
156.	Myśliwczów Kolonia	83 - 54	2	5
157.	Myśliwczów Kolonia	83 - 54	3	6
158.	Myśliwczów Kolonia	83 - 54	4	7
159.	Myśliwczów	83 - 54	1	8
160.	Myśliwczów	83 - 54	2	9
161.	Myśliwczów	83 - 54	3	10
162.	Maksymów	83 - 54	1	11
163.	Maksymów	83 - 54	2	12
164.	Krzętów	83 - 55	1	1
165.	Rogi	83 - 55	1	3
166.	Rogi	83 - 55	2	4
167.	Rogi	83 - 55	3	5
168.	Rogi	83 - 55	4	6
169.	Rogi	83 - 55	5	7
170.	Rogi	83 - 55	6	8
171.	Rogi	83 - 55	7	9
172.	Rogi	83 - 55	8	10
173.	Rogi	83 - 55	9	11
174.	Rogi	83 - 55	10	12
175.	Anielin	83 - 55	1	13
176.	Krzętów	83 - 55	3	14
177.	Krzętów	83 - 55	4	15
178.	Krzętów	83 - 55	5	16
179.	Krzętów	83 - 55	6	17
180.	Krzętów	83 - 55	7	18
181.	Krzętów	83 - 55	8	19
182.	Krzętów	83 - 55	9	20
183.	Krzętów	83 - 55	10	21
184.	Krzętów	83 - 55	11	22
185.	Krzętów	83 - 55	12	23
186.	Krzętów	83 - 55	13	24
187.	Krzętów	83 - 55	14	25
188.	Krzętów	83 - 55	15	26
189.	Krzętów	83 - 55	16	27
190.	Krzętów	83 - 55	17	28
191.	Krzętów	83 - 55	18	29
192.	Krzętów	83 - 55	19	30
193.	Krzętów	83 - 55	20	31
194.	Krzętów	83 - 55	21	32
195.	Krzętów	83 - 55	22	33

196.	Krzętów	83 - 55	23	34
197.	Krzętów	83 - 55	24	35
198.	Krzętów	83 - 55	25	36
199.	Wola Życińska	83 - 55	26	37
200.	Wola Życińska	83 - 55	1	58
201.	Wola Życińska	83 - 55	2	59
202.	Wola Życińska	83 - 55	3	60
203.	Wola Życińska	83 - 55	4	61
204.	Błonie	84 - 55	5	62
205.	Błonie	84 - 55	2	62

Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Gmina Wielgomłyny ma swoim obszarze posiada zabytki związane ze swoją historią, są to przede wszystkim obiekty sakralne, kapliczki, figury świętych, parki, dwory, prywatne zabudowania domy, chałupy. Całość tworzy charakterystyczny krajobraz kulturowy dla gmin wiejskich, w których centrum punktem zawsze był kościół. Gminny krajobraz dopełniają układy przestrzenne historycznych miejscowości, architektura, zespoły zieleni formowanej.

W samych Wielgomłynach warto zwiedzić **zespół klasztoru Paulinów**, na który składają się kościół i klasztor, wzniesione w XV stuleciu. Późnogotycki kościół posiada barokowe kaplice z 1717 i 1726 r. a w jego wnętrzu odnaleźć można m.in. płytę nagrobną Koniecpolskich z 2. połowy XV stulecia. Obok świątyni stoi klasztor - "rówieśnik" kościoła oraz dzwonnica z połowy XVIII w. Obiekt znajduje się na liście obiektów reprezentatywnych w WPOnZ na lata 2020 – 2023¹¹.

Do najcenniejszych zabytków poza Wielgomłynami należą natomiast:

- modrzewiowy kościół p.w. Św. Katarzyny i Kazimierza w Niedośpielinie wzniesiony w latach 1773-76, z zabytkowym wyposażeniem wnętrza pochodzącym z XVI - XVIII stulecia. Został konsekrowany 22.09.1776 r. Został odnowiony około 1880 r. Kościół znajduje się w centrum wsi, jest orientowany, drewniany, jednonawowy, konstrukcji zrębowej. Nawa prostokątna, od północy mała, kwadratowa kruchta boczna. Od wschodu węższe, prostokątne prezbiterium, od południa pomieszczenie pomocnicze, od zachodu węższa kruchta. Bryła kościoła jest zwarta. Dach jednokalenicowy, kryty blachą cynkową z wieżyczką na sygnaturkę. Na uwagę zasługują: ołtarz główny i dwa ołtarze boczne z XVII w. We wnętrzu znajdują się trzy barokowe ołtarze z XVIII w. W ołtarzu głównym znajduje się obraz św. Katarzyny i chrzcielnica z XVI w.

¹¹ https://www.lodzkie.pl/files/WPOnZ_2020-2023.pdf

- drewniany dwór we wsi Odrowąż z 1851 r. - w otaczającym go parku zachował się pomnikowy okaz cisa o wysokości 13 metrów i obwodzie pnia 190 cm oraz stara kapliczka przykryta gontem z drewnianą figurą Św. Jana Nepomucena;
- murowany dwór w Sokolej Górze pochodzący z XIX wieku i otoczony zabytkowym parkiem o charakterze krajobrazowym;
- park podworski w Krzętowie z ponad 300-letnimi okazami drzew pomnikowych.

Kościół parafialny pw. św. Katarzyny i Kazimierza w Niedoszpelinie 2024 r.

Dzwonnica przy kościele parafialnym 2024 r.

Dzwonnica znajduje się niedaleko frontowej elewacji kościoła, na jego podłużnej osi. Obiekt jest drewniany, o konstrukcji słupowej, wzmocniana wewnątrz krzyżulcami, zewnątrz oszalowana. Na planie kwadratu, ze zwartą bryłą, lekko zwężającą się ku górze, zwieńczona jest dachem namiotowym, konstrukcji belkowej, krytym gontem. Wewnątrz dzwonnicy od północnej strony są zawieszone trzy dzwony z lat 50 – tych XX w.

Zespół Klasztoru o.o. Paulinów w Wielgomłynach

Wieś Wielgomłyny była własnością rodziny Koniecpolskich herbu Pobóg. Pierwsze wzmianki o parafii i kościele, który był drewniany pochodzą z 1400 r. W 1465 r. Jakub Koniecpolski – kanonik gnieźnieński i krakowski, z matką Dorotą z Sienna, ufundowali klasztor Paulinów. W połowie XV w. (wg danych około 1466 r.) powstał już murowany obiekt w postaci późnogotyckiego kościoła. Pomimo rozbudowy w stylu barokowym, wykonanej w XVIII wieku, kościół zachował gotycką bryłę architektoniczną a we wnętrzu zachowały się cenne, gotyckie dzieła sztuki.

Świątynia została zbudowana na miejscu starego kościoła drewnianego. Pierwotnie miała formę gotycką, następnie została przebudowana w stylu barokowym. Budowla jest jednonawowa, orientowana, posiada wydłużone prezbiterium zamknięte wielobocznie i oszkarpowane od zewnątrz. W 1717 r. rodzina Kompanowskich dobudowała od strony północnej boczną kaplicę p.w. św. Anny, obecnie św. Pawła I Pustelnika, natomiast w 1726 r. rodzina Moszyńskich ufundowała drugą kaplicę od strony południowej, obecnie Matki Bożej Bolesnej. W 2 poł. XVIII w. została wybudowana dzwonnica – brama wjazdowa. W XIX w. klasztor dotknęła przeprowadzona przez władze carskie kasata klasztorów na ziemiach zabranych i w Królestwie Polskim – kasata klasztorów katolickich zgromadzeń zakonnych. W tamtym czasie kościół był parafialny, budynek klasztoru pełnił funkcję plebani. Na przełomie XIX i XX w. powstały budynki gospodarcze. W dniu 23 sierpnia 1987 r. biskup Stanisław Nowak przekazał parafię Zakonowi o.o. Paulinów. Zgodnie z umową władnością zakonu są kościół, klasztor, budynki gospodarcze, ogród przyklasztorny. Natomiast własność parafii jest ziemia beneficjalna i cmentarz grzebalny¹².

Zespół został założony na zachodnim skraju wsi, po zachodniej stronie placu Rynek. Teren jest lekko wznoszący się w stronę południowo – zachodnią, na nieregularnym placu. Od strony wschodniej i południowej jest otoczony murowanym parkanem. Od wschodu i południa znajduje się niska, rzadka zabudowa, od zachodu i północy otaczają go pola. W sylwetce zespołu nie ma zdecydowanej dominanty. W centrum znajduje się kościół i klasztor, które są

¹² www.wielgomlyny.paulini.pl

ze sobą połączone. W części północno – wschodniej znajduje się dzwonnica. Od strony północnej znajdują się dwa parterowe budynki gospodarcze, w części południowo – zachodniej budynek gospodarczy. W ogrodzie przyklasztornym rośnie pomnikowy, ponad 600 – letni dąb o obwodzie około 650 cm.

Klasztor o.o. Paulinów 2024 r.

Kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika

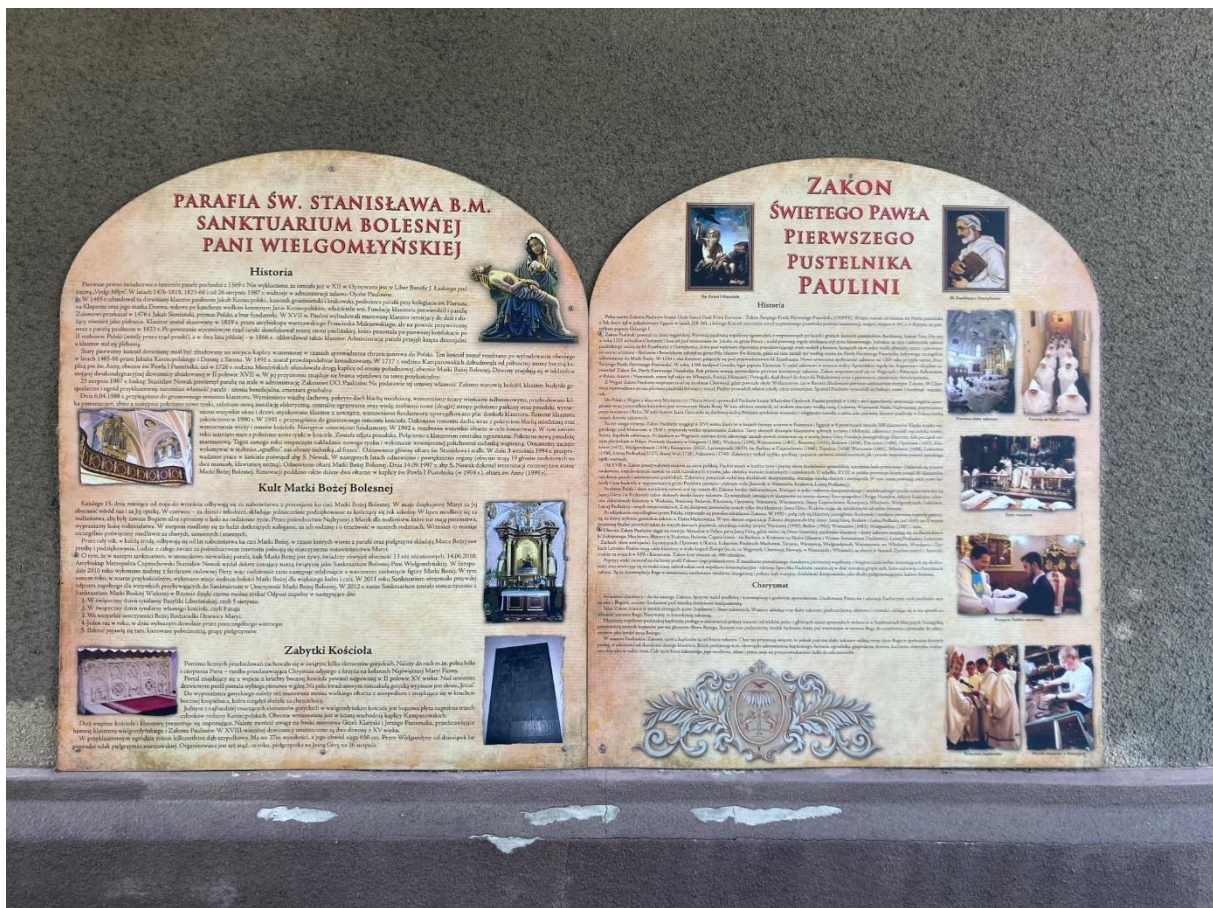
Kościół został wybudowany w stylu gotyckim. W XVII w. została wykonana rozbudowa w stylu barokowym. Kościół jest orientowaną budowlą jednonawową, z wydłużonym prezbiterium zamkniętym wielobocznie i oszkarpowanym od zewnątrz. Kościół jest murowany, z cegły ceramicznej oraz kamienia na zaprawie wapiennej, obustronnie tynkowany. Bryła korpusu i prezbiterium jest zwarta, jednakowej wysokości. Dachy są dwuspadowe, zamknięte od wschodu trójbocznie, lekko załamany, kryte blachą miedzianą. Na kalenicy znajduje się

w połowie, długa, smukła sygnaturka. Od północy i południa niższe kaplice nakryte są kopułami.

Wewnątrz kościoła zachowało się wiele cennych zabytków i fragmentów architektonicznych, w tym: gotyckie kamienne nadproże z połowy XV w. nad wejściem do refektarza zdobione ornamentem geometrycznym, gotycka kamienna chrzcielnica z 2 połowy XV w. ozdobiona licznymi ornamentami i herbami oraz murowana mensa o pięciu ostrołukowych wnękach. Zachowała się także Pieta, drewniana polichromowana rzeźba pochodząca z początku XV w. oraz płyta nagrobna Jana Koniecpolskiego i jego synów, która została wykonana z brązu w 1475 r.

Wnętrza kościoła 2024 r.

Widok na zespół klasztorny 2024 r.

Widoczna na pierwszym planie dzwonnica pochodzi z połowy XVIII w. i jest zlokalizowana w północno – wschodniej części zespołu klasztornego. Jest usytuowana jako brama na drodze wjazdowej od Rynku, w ciągu murowanych parkanów, które obiegają posesję od wschodu. Dzwonnica została zbudowana z cegły ceramicznej, w przyziemiu częściowo z kamienia, jest obustronnie tynkowana. Znajduje się na rzucie umiarkowanego prostokąta zbliżonego proporcjami do kwadratu. W przyziemiu znajduje się podłużna sień przejazdowa na linii południe – zachód, północ – wschód. Bryła jest zwarta, dwukondygnacyjna, nakryta dachem namiotowym, załamany w dolnej części. W dzwonnicy znajdują się dwa dzwony z połowy XV w.

Dzwonnica 2024 r.

Klasztor jest położony w centrum zespołu, od wschodniej strony jest połączony z kościołem. Klasztor jest budynkiem piętrowym, w stylu barokowym, został rozbudowany w XVII w. Po jego likwidacji w okresie zaborów w 1864 r. został ponownie przekazany w ręce Paulinów w 1987 r. Obiekt był bardzo zaniedbany i przystąpiono do licznych prac konserwatorskich i remontowych. Plebania jest budynkiem murowanym z cegły ceramicznej, na zaprawie wapiennej, obustronnie tynkowany. Na rzucie w kształcie litery T, z prostokątnym korpusem, o osi prostopadłej do kościoła i dwóch krótkich skrzydeł od północy, z których wschodnia styka się z kościołem. Oś korpusu stanowi korytarz, wzdłuż którego biegną dwa trakty pomieszczeń. Budynek jest podpiwniczony. Bryła korpusu jest o układzie bazylikowym, z podwyższonym korytarzem na piętrze, nakryty osobnym dachem dwuskrzydłowym. Części boczne są nakryte dachami pulpitowymi, nad skrzydłami bocznymi, dach trój spadowy, o kalenicy prostopadłej do kalenicy korpus. Dach są pokryte blachą miedzianą.

Cmentarze

W gminie Wielgomłyny można spotkać różne typy cmentarzy. Pięć cmentarzy ma charakter zabytków:

- I. 2 cmentarze parafialne w Niedoszpelinie i Wielgomłynach;
- II. 2 cmentarze przykościelne w Niedoszpelinie i Wielgomłynach;
- III. 1 cmentarz ewangelicki w Bogusławowie.

Cmentarz rzymsko – katolicki, parafialny, ul. Krzętowska w Wielgomłynach

Obiekt pochodzi z 2 połowy XIX w. ma kształt prostokąta, alej główna w kierunku północno – południowym. Układ alej i kwater jest nieregularny. Najstarszy istniejący nagrobek pochodzi z 1878 r. Stan cmentarza uważa się za dobry.

Mapa cmentarza¹³**Cmentarz rzymsko – katolicki, parafialny w Niedoszpelinie**

Obiekt jest usytuowany przy drodze w środkowej części wsi, niedaleko kościoła. Został założony w 2 połowie XIX w. Rozplanowanie cmentarza: kształt prostokąta, aleja główna na osi wschód – zachód, układ alej i kwater jest nieregularny. Najstarszy istniejący nagrobek pochodzi z 1881 i 1886 r. Stan cmentarza uważa się za dobry. Na cmentarzu znajduje się kaplica grobowa Malewskich. Kaplica w kształcie prostopadłościanu, położonego na bocznej ścianie. Elewacja frontowa zawiera portal z łukiem romańskim i zdobieniami arabeskowymi i motywem bluszczu. W portalu drzwi drewniane ze zdobieniami.

¹³ https://www.icmentarze.pl/wielgomlyn/wyberz_mapab.php

Cmentarz przykościelny w Niedospielinie

Obiekt jest położony w centrum wsi, przed kościołem parafialnym. Powstał prawdopodobnie na przełomie XVIII/XIX w. Najstarszy nagrobek pochodzi z 1846 r.

Cmentarz ewangelicki w Boguławowie

Cmentarz ewangelicki w Boguławowie zlokalizowany jest w zagajniku (nie wyróżnia się specjalnie w krajobrazie) ok. 200 m na północny zachód od luterkańskiej kaplicy, która doskonale widoczna jest z drogi biegnącej przez wieś. Po wojnie w kaplicy odbywały się nabożeństwa katolickiego do lat 70 – tych. Duży drewniany krzyż stojący niegdyś zapewne w centrum nekropolii dziś leży na ziemi; belki oddzielnie. Obiekt jest w złym stanie znajdują się tam rozkopane mogiły i kilka destruktywów z pomników.

Krzyże, kapliczki i pomniki

Stanowią one elementy małej architektury, będące wyrazem kultury niematerialnej. Krzyże, kapliczki i pomniki stanowią istotny element krajobrazu wiejskiego i pełnią ważną rolę w kultywowaniu pamięci społeczności lokalnych:

- I. **Religijna i kulturowa symbolika:** Krzyże i kapliczki mają charakter religijny. Stanowią miejsce modlitwy i refleksji, jednocześnie przypominając o tradycjach i dziedzictwie kulturowym.
- II. **Pamięć o wydarzeniach historycznych:** Pomniki, zwłaszcza te upamiętniające ważne wydarzenia historyczne, przypominają społeczności o ich przeszłości.
- III. **Tożsamość lokalna:** Krzyże, kapliczki i pomniki tworzą unikalną tożsamość lokalną. Stają się charakterystycznymi punktami w krajobrazie, które łączą ludzi z miejscem, w którym żyją. Dzięki nim społeczność może pielęgnować swoją historię i dziedzictwo.
- IV. **Miejsce spotkań społeczności:** Kapliczki często stają się naturalnymi miejscami spotkań dla społeczności. Organizowane są przy nich różnego rodzaju wydarzenia, celebracje religijne, czy też uroczystości lokalne, co wzmacnia więzi społeczne.
- V. **Edukacja historyczna:** Pomniki, zwłaszcza te związane z wydarzeniami historycznymi, mogą pełnić funkcję edukacyjną. Pomagają w przekazywaniu wiedzy o przeszłości kolejnym pokoleniom, ucząc historii i kształtując świadomość historyczną.

Na obszarze gminy Wielgomłyny znajdują się dwa pomniki są to:

- Pomnik dedykowany partyzantom Armii Krajowej (1939 – 1945) i Konspiracyjnego Wojska Polskiego (1945 – 1956). Pomnik znajduje się za wsią Wola Żyćcińska. Pomnik został odsłonięty latem 1998 r.¹⁴

Pomnik to zespół kilku elementów. Na wspomnianym kamiennym podwyższeniu umieszczono głaz z tablicą upamiętniającą dziewięciu polskich żołnierzy. Oto treść z tej tablicy:

kpr. Antoni WIECHOWSKI ps. „STRUG” I.38

por. Józef NEUMAN ps. „KONRAD” I.32

szer. Władysław KUSA I.18

por. Wojciech ADAMSKI ps. „CZAJKA” I.23

kpr. Stefan HAŁASZCZYK ps. „WODA” I.40

kpt. Mieczysław GABRYŚ I.50

por. Henryk PIASECKI ps. „ZAPORA” I.22

por. Józef OLCZYK ps. „KULA” I.43

p.por. Bronisław LEWONIECKI ps. „KĘPA” I.25.

- Pomnik w Krzętowie dedykowany żołnierzom AK na cześć zwycięskiej bitwy z Niemcami podczas II wojny światowej.

¹⁴ <http://radomsk.pl/pomnik-ak-i-kwp-w-woli-zycinskiej/>

Kapliczki i krzyże

Na terenie gminy najwięcej jest murowanych krzyży na cokołach i krzyże metalowe. Poza tym reprezentowane są kapliczki domkowe, słupowe, jednoprzestrzenne.

Wykaz krzyży i kapliczek w gminie

L.p.	Miejscowość	Nr	Nazwa	Określenie	Data
1.	Bogusławów	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	Dawny kościół ewangelicki	1928 r.
2.	Goszczowa	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	Figura Matki Boskiej	Koniec XIX w.
3.	Goszczowa	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	-	1 połowa XX w.
4.	Goszczowa	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	Figura Matki Boskiej Zwycięskiej	1947 r.
5.	Kruszyna	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	Z krzyżem	Początek XX w.
6.	Kruszyna	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	Z krzyżem	Początek XX w.
7.	Krzętów	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	Z krzyżem	Przed 1939 r.

8.	Krzętów	Osiedle Tysiąclecia	Kapliczka rzymsko – katolicka	-	Początek XX w.
9.	Krzętów	46	Kapliczka rzymsko – katolicka	-	1946 r.
10.	Krzętów Kolonia	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	Z krzyżem	1946 r.
11.	Maksymów	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	Z krzyżem	1934 r.
12.	Niedośpielin	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	Z krzyżem	Początek XX w.
13.	Niedośpielin	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	Św. Rocha	1902 r.
14.	Niedośpielin	-	Kapliczka cmentarna	-	Początek XX w.
15.	Niwa Zagórska	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	Z krzyżem	Początek XX w.
16.	Perzyny	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	Z krzyżem	1931 r.
17.	Piaski	las	Kapliczka rzymsko – katolicka	Matki Boskiej	Koniec XIX w.
18.	Pratkowice	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	-	1945 r.
19.	Rudka	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	-	1938 r.
20.	Rudka	Przy dworze	Kapliczka rzymsko – katolicka	-	Przed 1939 r.
21.	Sokoła Góra	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	Pw. Matki Boskiej	Przed 1939 r.
22.	Sokoła Góra	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	Pw. Matki Boskiej	1913
23.	Sokoła Góra	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	Św. Jana i św. Floriana	Lata 70-te XIX w.
24.	Trzebce	Obok 6	Kapliczka rzymsko – katolicka	Krzyż	1923 r.
25.	Trzebce	Obok 23	Kapliczka rzymsko – katolicka	krzyż	1931 r.

26.	Trzebce	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	-	Koniec XIX w.
27.	Wielgomłynny	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	Św. Jana Nepomucena	XVIII w.
28.	Wielgomłynny	Krzętowska	Kapliczka rzymsko – katolicka	Jezus Miłosierny	1936 r.
29.	Wielgomłynny	Skrzyżowanie dróg	Kapliczka rzymsko – katolicka	-	Początek XX w.
30.	Wola Życińska	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	-	1937 r.
31.	Wola Życińska	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	Św. Tekli	Przed 1939 r.
32.	Wólka Bankowa	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	-	Początek XX w.
33.	Zagórze/Karczów	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	-	Początek XX w.
34.	Zawodzie	-	Kapliczka rzymsko – katolicka	-	1924 r.

Zespoły dworsko – parkowe

Zespół dworsko – parkowy, Odrowąż

Odrawąż - wieś leżąca ok. 1,5 km na południe od drogi z Radomska do Wielgomłyn, położona na wzniesieniu nad stawami. W otoczeniu starodrzewu parkowego stoi drewniany dwór z 1851 r., będący przez kilka pokoleń własnością rodziny Malewskich. Antonina Malewska była malarką tworzącą na początku XX w. i w okresie międzywojennym. W parku zachował się pomnikowy okaz cisa. Na skraju parku przy drodze znajduje się stara kapliczka przykryta gontem z drewnianą figurą św. Jana Nepomucena. W okresie międzywojennym dworem zimował się stryj właścicieli. Po wojnie dwór stał się własnością państwa. Od lat 60-tych XX w. działała w nim szkoła podstawowa, potem przedszkole i mieszkanie dla nauczycieli. Od 1989 r. spadkobiercy rodziny Malewskich, udało się to w 1996 r., kiedy bracia Jan, Krzysztof i Stanisław Malewscy uzyskali prawo do dworu wraz z parkiem.

Budynek dworu jest położony na terenie parku z cennym starodrzewem, skraju wsi, do którego prowadzi droga, dzieląca park na dwie części. W okolicy parku znajdują się liczne i rozległe stawy rybne. Dwór stanowi budynek drewniany, konstrukcji zrębowej, częściowo murowany z cegły ceramicznej. Posiada murowane z cegły ceramicznej kolumny. Budynek jest parterowy, na rzucie prostokąt, z przybudówkami przy krótszych elewacjach, podpiwniczony od strony północnej. Na osi dworu znajduje się prostokątny poryk wgłębiony. Budynek jest kryty dachem czterospadowym, od frontu łamanym, z dwiema wystawkami krytymi dwuspadowo. Od strony południowej znajduje się murowana przybudówka, kryta dachem pulpitowym na wysokości okapu dachu głównego. Od strony północnej znajduje się drewniana przybudówka pokryta dachem dwuspadowym.

Park jest w kształcie zbliżonym do trapezu. Jego najstarszy fragment stanowiący najbliższe otoczenie dworu pochodzi z XVIII i XIX w. Z tego okresu zachował się pomnikowy okaz cisa. Układ ścieżek i alejek dawnego założenia został całkowicie zatarty, a teren porośnięty jest murawą. Park w latach 60-tych XX w. został przedzielony drogą łączącą Niedośpielin, Odrawąż i Popielarnię.

Zespół dworsko – parkowy, Sokola Góra

Majątek pochodzi z XIX w. i był własnością prywatną. Dane historyczne podają, że po koniec XIX w. około 1881 r. dwór należał do Lukasa Mordęgi. Następnie należał do jego żony Marii z Mecherzyńskich Ordeżynie z Bronikowa koło Poznania. Prowadzona była tam gorzelnia. Następnie dwór trafił do rodziny Walińskich, która była w jego posiadaniu do II wojny światowej. Podczas okupacji dwór był zajmowany przez Niemców. Natomiast po jej zakończeniu został rozparcelowany dekretem PKWN w wprowadzeniu reformy rolnej z dnia 6 września 1944 r. Dwór, park i pozostałe zabudowania zostały przeznaczone na potrzeby Wydziału Oświaty dla szkoły podstawowej. Ta działała w budynku dworu do końca lat 80-tych XX w. Niektóre budynki, w tym gorzelnia przejęła Spółdzielnia Produkcyjna. Budynki i park zostały zniszczone, bez należytej opieki. Dworek jest usytuowany pośrodku parku, do którego prowadzi szeroka aleja z kasztanowców, zakończona zajazdem do dworu w kształcie koła. Dwór jest murowany, jednokondygnacyjny, zbudowany na planie prostokąta. Od strony południowej główne wejście prowadzi przez szerokie schody do przedsionka ujętego w cztery kolumny. Po wschodniej stronie znajduje się popiersie Matki Boskiej osadzone na kolumnach, które w 1913 roku ówczesny właściciel przywiózł z Wenecji. W kierunku północnym poza dworkiem rozciąga się duża płaszczyzna trawnika, którego ramy stanowi starodrzew. We wschodniej części znajduje się pomnik Tadeusza Kościuszki z XVIII w. na tle półkola z grabów. Park został założony prawdopodobnie na początku XX wieku, na co wskazuje aleja z kasztanowców i kilka drzew znajdujących się w parku.

Z najważniejszych elementów parku, które tworzą zarys jego kompozycji należy wymienić: aleję wjazdową i fragmenty alei bocznej, szpalery wzdłuż zachodniej i wschodniej granicy parku, pojedyncze imponujące drzewa w pobliżu dworu i na ww. polanach, skupiny drzew z pamiątkowymi pomnikami (Kościuszki i Matki Boskiej), grupy „iglaków” w różnych częściach parku”. Dominantą kompozycyjno-przestrzenną w podjętych pracach rewaloryzacyjnych stanowił parterowy, murowany dwór. Struktura przestrzenna drzewostanu rosnącego w niewielkim parku podporządkowana była rzeźbie terenu, która zachowała się prawie idealnie. W części północnej parku znajduje się najwyższy punkt widokowy, który wieńczy ciennik (altana z drzew), poniżej znajduje się pierwszy taras z rozległym wnętrzem parkowym, akcentowanym w części centralnej okazałą lipą. Kolejny taras oddzielony od ww. niewielką skarpą (wys. 1 m) schodzi do poziomu dworu. Poniżej dworu rozpościera się kolejna polana (gdzie pierwotnie znajdowała się wozownia, a na wschód od alei wjazdowej ogrody użytkowe) aż do drogi ziemnej prowadzącej do wsi Kraszewice. Główną oś kompozycyjną parku stanowi oś dworu (akcentowana aleją wjazdową), dalej symetryczny, owalny klomb, za którym stoi dwór i aleje pomiędzy grupami drzew, łączące kolejne tarasy parku. Oś poprzeczna jest podkreślona z jednej strony (od wschodu) pomnikiem Kościuszki, zaś od zachodu kopcem lodowni (spizarni).

Rekonstrukcję historycznego układu utrudniały znaczne ubytki drzewostanu, dojrzały drzewostan powstały z samosiewów, a także brak zachowania w księgach hipotecznych i w archiwach starych planów obiektu. Nowy właściciel podjął w celu rewaloryzacji parku następujące działania w zakresie prac porządkowych: wycięcie drzew suchych i usychających, karczowanie samosiewów, porządkowanie runa parku, odchwaszczanie terenu, porządkowanie parku, likwidację słupów elektroenergetycznych w części frontowej i wykonanie zabiegów sanitarnych i pielęgnacyjnych na drzewostanie. W zakresie odnowy układu komunikacyjnego: budowę dróg dojazdowych o nawierzchni z kostki granitowej i kamienia polnego, wykonanie ścieżek o nawierzchni żwirowej, budowę schodków ogrodowych i kładek drewnianych. W zakresie szaty roślinnej: uzupełnienie nasadzeń drzew w obrębie alei i szpalerów, dokonanie nasadzeń uzupełniających z krzewów liściastych i iglastych oraz roślin okrywowych, wykonanie trawników dywanowych w części centralnej (klomb i wnętrze za dworem) i parkowych (na terenach zadrzewionych odtworzono naturalne runo parkowe), dokonywanie w celu poprawy warunków zdrowotnych drzewostanu przeglądu i kontroli drzewostanu oraz prowadzenie stałej pielęgnacji szaty roślinnej.

Układ przestrzenny parku po rewaloryzacji pozwala wyróżnić dwie części: część reprezentacyjną z centralnie zlokalizowanym dworem, część wypoczynkową na północ od dworu z układem wodnym i murawami rekreacyjnymi. W pierwszej części działania sprowadziły się do uporządkowania parku, starannego odchwaszczenia terenu i założenia trawników, przeprowadzenia niezbędnych zabiegów na drzewach oraz poprowadzenia układu ścieżek spacerowych (o nawierzchni żwirowej i kamiennej) i dokonania nasadzeń uzupełniających. Nasadzenia te, to przede wszystkim drzewa z przewagą gatunków już występujących na terenie parku i krzewów z uwzględnieniem gatunków szczególnie ozdobnych i jednocześnie odpornych na trudne warunki siedliskowe. W południowo-wschodnim narożniku powstał niewielki układ wodny zbudowany z trzech małych stawów. Na skarpie przy północnym brzegu najwyższego położonego stawu powstała stylizowana altana.

Nasadzenia roślin o wybitnych wartościach dekoracyjnych (magnolie, azalie, kolekcja krzewów iglastych, a także rośliny okrywowe) na skarpie pomiędzy partiami skalnymi, kompozycja stworzy w przyszłości bardzo atrakcyjne miejsce w mniej ciekawym fragmencie parku. W celu pełnego udostępnienia walorów parku i stworzenia odpowiedniego standardu wypoczynku zbudowano ciągi komunikacyjne piesze i jezdne o naturalnej powierzchni, kładki parkowe łączące brzegi stawów oraz pomosty. Na terenie całego parku wzdłuż alei i w miejscach szczególnie atrakcyjnych ustawiono stylizowane ławki parkowe. Oświetlenie wybranych fragmentów (alei wjazdowej, frontu dworu, wybranych grup drzew) nadało obiektowi właściwą oprawę. W trakcie sporządzania inwentaryzacji w 2003 roku stwierdzono występowanie ponad 20-tu gatunków drzew, przy dominującym udziale klonu pospolitego i robinii akacjowej. Drzewostan nie był w wystarczająco dobrym stanie, konieczne było szybkie przeprowadzenie

zabiegów specjalistycznych, cięć prześwietlających i sanitarnych oraz wykarczowanie drzew suchych i usychających, a także niebezpiecznie pochylonych. W chwili obecnej stan starodrzewia przedstawia się zadawalająco¹⁵.

Układy przestrzenne wsi

Krajobraz gminy pod kątem funkcjonalno - przestrzennym charakteryzuje się różnorodnością układów we wsiach. Co do zasady można wyróżnić następujące typy kształtu wsi: okolnice, owalnice, wielodrożnice, ulicówki, łańcuchówki, rzędówki i inne. Na obszarze gminy można wyróżnić poniższe układy przestrzenne wsi:

- ✓ Typ ulicówka m.in. wsie Krzętów, Pratkowice, układ charakteryzuje się przebiegiem jednej drogi przez wieś, przy której po obu stronach są rozlokowane zabudowania;
- ✓ Wieś sznurowa np. Niedośpielin, w której jest widoczny podział na regularne, wydłużone, prostokątne pola z przebiegającą pośrodku drogą, przy której po jednej lub po obu stronach były lokowane zagrody;
- ✓ Przysiółek np. Odrowąż, tworzone są przez drobne osady nie pozostające w hierarchicznej zależności, łączy je tylko wspólna nazwa, do której jest dodany drugi człon z nazwa topograficznych, rodowych, etnicznych, przezwiskowych;
- ✓ Układ nierozpoznany np. Sokola Góra;
- ✓ Złożony układ przestrzenny np. Wielgomłyny.

Analiza krajobrazowa gminy pokazuje, że obszar charakteryzuje się stosunkowo jednorodną i uporządkowaną strukturą zagospodarowania, w której zabudowa jest o zwartym charakterze i jest usytuowana wzdłuż ciągów komunikacyjnych. Dominuje zabudowa zagrodowa, która jest uzupełniana przez tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej i mieszkaniowo – usługowej.

Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Kluczowym etapem prac, z punktu widzenia podsumowania diagnozy w gminie w obszarze potencjału kulturowego, zabytków oraz formułowania celów rozwojowych, jest analiza zasobów wewnętrznych gminy i jej otoczenia zewnętrznego w celu identyfikacji szans i zagrożeń dla dalszego rozwoju. Do przeprowadzenia tych działań wykorzystano analizę SWOT, będącą jedną z najpopularniejszych technik analitycznych służącą do porządkowania

¹⁵ <http://parki.org.pl/parki-dworskie-i-przypalacowe/park-w-sokolej-gorze>

informacji. Skrót SWOT pochodzi od angielskich słów: Strengths (mocne strony), Weaknesses (słabe strony), Opportunities (szanse), Threats (zagrożenia). Ocena zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych czynników mających wpływ na powodzenie planu strategicznego stanowi użyteczne narzędzie do przeprowadzenia analizy zasobów i otoczenia gminy, a także określenia priorytetów rozwoju. W analizie, atuty i słabe strony traktowane są jako czynniki wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ, natomiast szanse i zagrożenia stanowią czynniki zewnętrzne, zlokalizowane zarówno w otoczeniu bliższym, jak i dalszym gminy.

Poniższa tabela prezentuje czynniki wewnętrzne i zewnętrzne dla gminy Wielgomłyny w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz dla potrzeb sformułowania priorytetów działań władz samorządowych.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
Lokalizacja w malowniczej dolinie rzeki Pilicy	Niewystarczająca promocja turystyczna, w tym brak popularyzacji i wiedzy o gminnych zabytkach
Urokliwe obszary naturalne i krajobrazowe	Mała popularność gminy, jako ciekawej destynacji turystycznej
Zachowane obiekty sakralne, zespoły dworsko - parkowe	Wymagające doinwestowania zagospodarowania turystyczne, mała liczba firm, osób zajmujących się turystyką m.in. usługi noclegowe, gastronomia, spływy kajakowe
Zabytkowe kapliczki i krzyże	Zanieczyszczenie środowiska
Zachowane w znacznym stopniu układy historyczne wsi	Brak inwestycji obejmujących obiekty zabytkowe, co powoduje ich niszczenie i dewastacje
Obszary o wysokich walorach przyrodniczych, w tym obszary chronionego krajobrazu: Piliczański Obszar Chronionego Krajobrazu, Przedborski Obszar Chronionego Krajobrazu, Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Widawki, Obszar Natura 2000: Dolina Górnej Pilicy.	Brak pozyskiwania środków zewnętrznych na renowację obiektów zabytkowych
Funkcjonowanie i aktywność Gminnej Biblioteki oraz Gminnego Ośrodka Kultury i Sportu	Brak wystraczającej dbałości o obiekty zabytkowe przez prywatnych właścicieli

Działalność organizacji pozarządowych	Brak oznakowania, identyfikacji obiektów zabytkowych
Poprawa estetyki na obszarze gminy	Realizacja remontów obiektów zabytkowych niezgodnie z przepisami
Realizacja inwestycji poprawiających stan środowiska naturalnego, w tym efektywność energetyczną, odnawialne źródła energii	Wciąż niewielka ilość środków przeznaczanych na opiekę nad gminnymi zabytkami
Kultywowanie dawnych tradycji i obrzędów na terenie poszczególnych sołectw	Brak skutecznego pozyskiwania środków na odnowę zabytków
Posiadanie Gminnej Ewidencji Zabytków,	Brak uporządkowanej polityki przestrzennej gminy w postaci miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego
Członkostwo w Lokalnej Grupie Działania Stowarzyszenie Dolina Pilicy	Brak wystarczającej współpracy pomiędzy prywatnymi właścicielami a gminą
SZANSE	
ZAGROŻENIA	
Fundusze z programów krajowych i unijnych, w tym na prace z zakresu ochrony zabytków, konserwatorskie	Opóźnienie w absorpcji środków unijnych
Stworzenie produktu turystycznego związanego z turystyką weekendową, agroturystyką obejmującego gminne zabytki	Trudności w pozyskiwaniu środków unijnych, ze względu na duże koszty przygotowania dokumentacji aplikacyjnej, a także ze względu na dużą konkurencję przede wszystkim ośrodków miejskich
Inwestorzy zewnętrzni zainteresowani rozwojem projektów, w tym turystycznych	Rosnące koszty realizacji inwestycji budowlanych, w tym konserwatorskich, restauratorskich
Rosnąca popularność turystyki aktywnej (kajakowej, rowerowej) i wiejskiej	Nieprzewidywalna sytuacja geopolityczna związana z agresywną politykę Rosji, trwającą wojną w Ukrainie oraz na Bliskim Wschodzie
Popularyzacja zabytków dzięki rozwojowi turystyki	Rosnące koszty życia, energii, ubożenie społeczeństwa
Poprawa stanu środowiska	Rosnące koszty prowadzenie działalności gospodarczej, co zniechęca inwestowania w obiekty zabytkowe, które mogłby

	potencjalnie być przymiotem oferty np. turystycznej
Uwzględnienie ochrony dziedzictwa kulturowego w planowaniu przestrzennym	Marginalizacja gminy, migracja zarobkowa, depopulacja
Podejmowanie działań edukacyjnych wśród dzieci i młodzieży dotyczących znaczenia zabytków jako materialnego świadectwa historii, przekazującego wiedzę o czasach, w których powstał: o ówczesnej kulturze, osiągnięciach w sztuce, nauce, gospodarce	Zmiany klimatu i związane z nimi ryzyko nieprzewidywalnych zjawisk atmosferycznych
Zmiany w polityce przestrzennej samorządów, konieczność opracowania planu ogólnego gminy	Zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego poprzez eksploatację surowców mineralnych i działalność rolniczą
Działalność Narodowego Instytutu Dziedzictwa	Przewlekłość procedur administracyjnych

Założenia programowe

Priorytety, kierunki działań i zadania programu opieki

Cele, kierunki działań i działania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Wielgomłyny wynikają z dokumentów programowych wytworzonych na szczeblu krajowym, wojewódzkim, a szczególnie są zbieżne z Krajowym programem Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026.

W wyniku analizy stanu dziedzictwa kulturowego w gminie został sformułowany priorytet Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wielgomłyny:

„Wzmocnienie znaczenia dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w gminie Wielgomłyny dla potrzeb zwiększenia potencjału kulturowego i turystycznego gminy”

W osiągnięciu zamierzenia dopomóc mają cele szczegółowe, wśród których należy wymienić:

Cel 1: Ochrona i opieka nad dziedzictwem materialnym i niematerialnym gminy, w tym ze szczególnym uwzględnieniem adaptacji i zmian klimatu;

Cel 2: Kształtowanie spójnej tożsamości regionalnej;

Cel 3: Budowanie społecznej zgody dla ochrony dziedzictwa kulturowego gminy;

Cel 4: Skuteczne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego dla funkcji edukacyjnych, kulturalnych i turystycznych;

Cel 5: Edukacja, popularyzacja i promocja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy;

Kierunki działań programu opieki oraz działania programu

Cel 1: Ochrona i opieka nad dziedzictwem materialnym i niematerialnym gminy, w tym ze szczególnym uwzględnieniem adaptacji i zmian klimatu			
Kierunki działań	Planowane działania	Realizator	Źródła finansowania
1. Opieka nad nieruchomym dziedzictwem	- stworzenie możliwości do udostępnienia dla ruchu turystycznego obiektów zabytkowych z terenu gminy w koordynacji i współpracy z właścicielami - aktualizacja wykazu zabytków - podejmowanie prac mających na celu jak najlepszą ochronę zabytków zabytkowych znajdujących się na obszarze gminy - prowadzenie stałego monitoringu i sprawozdawczości realizowanych prac remontowych w obiektach zabytkowych - zabezpieczania środków w budżecie gminy na opiekę nad dziedzictwem kulturowym gminy - prowadzenie kontroli stanu zachowania obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków, a stanowiących własność gminy - informowanie właścicieli zabytków o możliwościach pozyskiwania	Gmina Wielgomłyny Właściciele obiektów	Środki prywatne, dotacje, środki gminy Wielgomłyny

	środków zewnętrznych na remonty - prowadzenie prac porządkowych na terenach zabytkowej zieleni, cmentarzach po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków		
1.2 Monitoring obiektów zabytkowych	- realizacja projektu mającego na celu objęcie monitoringiem obiektów wpisanych do rejestru zabytków - realizacja i wspieranie inwestycji związanych z zabezpieczeniem obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą: montaż instalacji przeciwpożarowej, alarmowej, zabezpieczeń przez włamaniem, znakowanie, ewidencjonowanie zabytków ruchomych	Właściciele obiektów	Środki prywatne, dotacje, środki gminy Wielgomłyny
1.3 Ochrona stanowisk archeologicznych	- ochrona przed dewastacją stanowisk archeologicznych przed niekontrolowaną działalnością gospodarczą, rolniczą - objęcie nadzorem miejsc eksploatacji piasku, w celu informowania właścicieli o obowiązku przekazania wiedzy o odkryciu zabytków archeologicznych - podawanie do informacji publicznej informacji o nowych	Gmina Wielgomłyny	Dotacje, środki gminy Wielgomłyny

	odkryciach archeologicznych		
1.4 Dokumentowanie zasobów dziedzictwa kulturowego	- inwentaryzacja wartościowego dziedzictwa i uzupełnianie Gminnej Ewidencji Zabytków - uwzględnienia w opracowywanych dokumentach planistycznych gminy wykazu zabytków - digitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego gminny obejmująca m.in. zdjęcia z gminnych uroczystości, świąt, codziennych prac mieszkańców, lokalnego folkloru, ginących zawodów, twórczości ludowej	Łódzki Wojewódzki Konserwator Zabytków Gmina Wielgomłyny	Dotacje, środki gminy Wielgomłyny
Cel nr 2: Kształtowanie spójnej tożsamości regionalnej			
2.1 Podejmowanie działań edukacyjnych w zakresie historii, kultury	- organizowanie tematycznych spotkań, lekcji, prelekcji w szkołach, Gminnym Ośrodku Kultury - realizacja projektów edukacyjnych popularyzujących dziedzictwo gminy: wystawy, konkursy - organizacja wycieczek, spotkań w obiektach zabytkowych po uzyskaniu zgody właścicieli - promocja dobrych praktyk projektowych przy zabytkach oraz zagospodarowywaniu obszarów cennych kulturowo, przyrodniczo i krajobrazowo poprzez promowanie zrealizowanych projektów - promowanie zwyczajów, obyczajów ludowych	Gmina Wielgomłyny Placówki oświatowe Właściciele obiektów	Dotacje, środki gminy Wielgomłyny

	z obszaru gminy podczas gminnych wydarzeń, w szkołach		
Cel nr 3: : Budowanie społecznej zgody dla ochrony dziedzictwa kulturowego gminy			
3.1 Podawanie do publicznej informacji aktualnych danych dotyczących obiektów zabytkowych	- publikowanie na stronie internetowej gminy Gminnego Programu opieki nad Zabytkami - upowszechnianie wiedzy wśród mieszkańców o prawach i obowiązkach właścicieli obiektów zabytkowych	Gmina Wielgomłyny we współpracy z właścicielami obiektów	środki gminy Wielgomłyny
Cele nr 4: Skuteczne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego dla funkcji edukacyjnych, kulturalnych i turystycznych			
4.1 Podniesienie atrakcyjności krajobrazu kulturowego gminy	- wdrożenie standardów dotyczących oznaczania obiektów zabytkowych, ale także umieszczania szyldów i reklam, dla obszaru historycznych układów wsi, zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i ustawą krajobrazową w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków - wyznaczenie szlaków turystycznych obejmujących obiekty zabytkowe, w celu ich popularyzacji - wspieranie badań archeologicznych poprzez inwentaryzacje terenowe stanowisk archeologicznych w ramach AZP - sieciowanie współpracy pomiędzy partnerami społecznymi, gospodarczymi,	Gmina Wielgomłyny we współpracy z właścicielami obiektów	środki gminy Wielgomłyny, dotacje

	publicznymi w zakresie realizacji wspólnych inicjatyw mających na celu popularyzację zabytków z obszaru gminy		
Cele nr 5: Edukacja, popularyzacja i promocja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy			
5.1 Promowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym	- publikowanie informacji o gminnych zabytkach np. na stronie gminy, przygotowanie promocyjnego folderu - współpraca ze szkołami - organizacja spotkań np. z konserwatorami sztuki, restauratorami zabytków, archeologami - promocja regionu poprzez pokazywanie obyczajów, zwyczajów ludowych, lokalnej architektury	Gmina Wielgomłyny we współpracy z właścicielami obiektów	środki gminy Wielgomłyny, dotacje

Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Podstawę instrumentarium realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Wielgomłyny stanowi obowiązujące prawo oraz zawarte w nim regulacje. Zakłada się, że określone w Programie kierunki i działania byłyby wykonywane przy pomocy następujących instrumentów:

1) instrumentów prawnych – wynikających z przepisów ustawowych:

- ✓ aktualizacja miejscowych dokumentów planistycznych,
- ✓ tworzenie parków kulturowych,
- ✓ wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy,
- ✓ wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.

2) instrumentów finansowych

- ✓ m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy,
- ✓ finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków,

- ✓ korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych.

3) instrumentów koordynacji

- ✓ m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp.,
- ✓ współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi.

4) instrumentów społecznych

- ✓ działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi.

5) instrumentów kontrolnych

- ✓ aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- ✓ monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Monitorowanie Programu powinno być stałym i ciągłym procesem obserwacji zmian ilościowych i jakościowych wybranych wskaźników, dającym w efekcie informacje co do skuteczności i słuszności podjętych działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego w gminie Wielgomłyny.

Monitoring obejmował będzie następujące działania:

- systematyczne zbieranie danych liczbowych oraz informacji dotyczących realizacji celów i kierunków działań;
 - ocenę osiągniętych rezultatów, stopnia wykonania przyjętych celów oraz oszacowanie kluczowych efektów Programu;
 - planowanie zmian, które zostaną zaproponowane w kolejnym Programie na lata 2027 - 2030.
- Obowiązek sprawozdawczy z wykonania programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282) zgodnie z art. 87:

5. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych. Aktualnie istnieją różne możliwości pozyskiwania zewnętrznych środków na finansowanie inwestycji. Samorządy także mogą z własnej inicjatywy asygnować środki na ochronę i opiekę nad zabytkami w swoich budżetach. Podmioty posiadające tytuł prawny do zabytku mogą ubiegać się o dotację celową z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych zabytku. Należy jednak pamiętać, że wsparcie finansowe państwa mogą uzyskać prace prowadzone wyłącznie w obiektach wpisanych do rejestru zabytków.

Możliwe źródła finansowania projektów obejmujących obiekty zabytkowe:

- budżet gminy Wielgomłyny;
- budżet powiatu piotrkowskiego;
- budżet województwa łódzkiego: w ramach organizowanych konkursów¹⁶ np. nabór ogłoszony w 2023 r. dotyczył wykonania prac przy zabytku: o dofinansowanie mógł się ubiegać każdy, kto posiadał tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru zabytków województwa łódzkiego. Dotacja z budżetu województwa łódzkiego na wykonanie prac przy zabytku w wysokości do 50% całkowitej wartości planowanego zadania, w szczególnie uzasadnionych przypadkach - do 100%, przy czym maksymalna wnioskowana kwota dotacji nie może być większa niż 150 tys. złotych;
- Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków¹⁷ (ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda), o udzielenie dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz na prace konserwatorskie, restauratorskie oraz roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków usytuowanych na terenie województwa łódzkiego;
- Ministra Kultury i Dziedzictwa:

Programy z zakresu dziedzictwa kulturowego i historycznego¹⁸:

Groby i cmentarze wojenne w kraju:

Instytucja zarządzająca:

Departament Dziedzictwa Kulturowego za Granicą i Miejsc Pamięci

¹⁶ <https://bip.lodzkie.pl/konkursy-2023/item/14224-konkurs-%C5%82%C3%B3dzkie-ratuje-zabytki-na-udzielenie-dotacji-na-wykonanie-w-2024-roku-prac-konserwatorskich,-restauratorskich-lub-rob%C3%B3w-budowlanych-przy-zabytkach-wpisanych-do-rejestru-zabytk%C3%B3w-wojew%C3%B3dztwa-%C5%82%C3%B3dzkiego>

¹⁷ <https://www.wuoz-lodz.pl/files/docs/20231107091500.pdf>

¹⁸ <https://www.gov.pl/web/kultura/programy-z-zakresu-dziedzictwa-kulturowego-i-historycznego>

Opis programu:

Celem programu jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski związanych z walką i męczeństwem, a także wspieranie prowadzenia działań naukowych upowszechniających wiedzę na temat tych wydarzeń.

Beneficjenci:

O dofinansowanie mogą ubiegać się następujące podmioty sprawujące opiekę nad grobem lub cmentarzem wojennym:

- samorządowe instytucje kultury, które nie są współprowadzone przez ministra
- organizacje pozarządowe
- jednostki samorządu terytorialnego
- uczelnie publiczne i uczelnie niepubliczne
- kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne

Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju

Instytucja zarządzająca:

Departament Dziedzictwa Kulturowego za Granicą i Miejsc Pamięci

Opis programu:

Celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości.

Beneficjenci:

O dofinansowanie mogą ubiegać się podmioty sprawujące opiekę nad miejscem pamięci:

- samorządowe instytucje kultury, które nie są współprowadzone przez ministra
- organizacje pozarządowe
- jednostki samorządu terytorialnego
- uczelnie publiczne i uczelnie niepubliczne
- kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne

Kultura ludowa i tradycyjna

Instytucja zarządzająca:

Departament Narodowych Instytucji Kultury

Opis programu:

Celem programu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania.

Beneficjenci:

O dofinansowanie mogą ubiegać się:

- samorządowe instytucje kultury, które nie są współprowadzone przez ministra
- organizacje pozarządowe
- kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne
- podmioty prowadzące działalność gospodarczą

Ochrona zabytków archeologicznych

Instytucja zarządzająca:

Narodowy Instytut Dziedzictwa (NID)

Opis programu:

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

Beneficjenci:

O dofinansowanie mogą ubiegać się:

- samorządowe instytucje kultury
- państwowe instytucje kultury
- organizacje pozarządowe
- publiczne uczelnie akademickie
- niepubliczne uczelnie akademickie
- podmioty prowadzące działalność gospodarczą

Ochrona zabytków

Instytucja zarządzająca:

Departament Ochrony Zabytków (DOZ)

Opis programu:

Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Beneficjenci:

O dofinansowanie mogą ubiegać się podmioty posiadające osobowość prawną oraz siedzibę, zakład lub oddział na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

O dofinansowanie w ramach programu nie mogą ubiegać się m.in. państwowe instytucje kultury, publiczne szkoły oraz uczelnie wyższe, uczelnie artystyczne.

- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi. W ramach dostępnych w danym roku programów priorytetowych¹⁹;
- Fundusze europejskie: perspektywa finansowa na lata 2021 – 2027:
 - Program Fundusze europejskie dla Łódzkiego na lata 2021 - 2027²⁰
 - Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027²¹
- Narodowy Instytut Dziedzictwa:

Wspólnie dla dziedzictwa

O programie:

Celem Programu jest tworzenie warunków do zrównoważonej ochrony dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego wartości dla rozwoju społecznego obecnych i przyszłych pokoleń.

Program adresowany jest do organizacji pozarządowych.

W ramach Programu wnioskodawcy mogą ubiegać się o dofinansowanie zadań adresowanych przede wszystkim do społeczności lokalnych, realizujących strategiczne cele Programu poprzez niżej wymienione działania:

- prace porządkowe przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub włączonych do gminnej lub wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz w ich otoczeniu;
- działania przy identyfikowaniu, inwentaryzowaniu i dokumentowaniu materialnego dziedzictwa kulturowego, prowadzące do jego rozpoznania, utrwalenia oraz zachowania dziedzictwa kulturowego i jego wartości;
- działania zmierzające do zachowania i wzmacniania tradycji rękodzielniczych, upowszechniania umiejętności związanych z rzemiosłem lub tradycyjnymi technikami budowlanymi, służących zachowaniu zabytków i ich wartości;
- działania edukacyjne oraz popularyzujące lokalne dziedzictwo kulturowe (materialne) i wiedzę na jego temat lub na temat jego wartości, prowadzące do zwiększenia świadomości społecznej wartości dziedzictwa oraz wzmacniania społecznej woli zachowania dziedzictwa i korzystania z jego wartości;
- działania edukacyjne mające na celu zwiększenie poziomu wiedzy na temat procedury zgodnej z obowiązującymi przepisami prawa poszukiwania zabytków i promocję dobrych praktyk w zakresie poszukiwania zabytków przy użyciu urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

¹⁹ <https://wfoisgw.lodz.pl/dla-beneficjentow/programy-priorytetowe-dla-beneficjentow/jednostki-samorządu-terytorialnego-i-pozostale-podmioty-dla-beneficjentow/141-programy-priorytetowe-2024>

²⁰ <https://funduszeue.lodzkie.pl/>

²¹ <https://www.gov.pl/web/klimat/FEnIKS>

Niematerialne – przekaz dalej

O programie:

Głównym celem programu „Niematerialne – przekaz dalej” jest wspieranie projektów dotyczących zjawisk wpisanych na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego, służących wzmocnieniu przekazu pokoleniowego, ochrony i popularyzacji tych zjawisk. Działania realizowane w ramach programu powinny zwiększać wiedzę społeczeństwa na temat roli tego dziedzictwa w kulturze lokalnej i ogólnopolskiej, aktywizować społeczności lokalne i budować sieci współpracy w zakresie poznawania, ochrony i opieki nad dziedzictwem niematerialnym.

W ramach Programu wnioskodawcy mogą ubiegać się o dofinansowanie zadań związanych ze zjawiskami/ elementami wpisanymi na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego, obejmujących:

- działania związane z dokumentowaniem elementów niematerialnego dziedzictwa prowadzące do ich głębszego utrwalenia, zachowania dla kolejnych pokoleń oraz popularyzujące lokalne niematerialne dziedzictwo;
- projekty wspierające międzypokoleniowy przekaz wiedzy i umiejętności, prowadzące do nabycia nowych kompetencji we wszystkich dziedzinach związanych z danym zjawiskiem;
- działania edukacyjne prowadzące do wzmocnienia świadomości społecznej, szczególnie wśród młodego pokolenia, na temat roli dziedzictwa niematerialnego w kulturze lokalnej i ogólnopolskiej.

Ochrona zabytków archeologicznych

Strategicznym celem programu jest świadoma i zrównoważona ochrona dziedzictwa archeologicznego in situ, zgodnie z przepisami prawa oraz normami międzynarodowymi. Program ma służyć wzmocnieniu instrumentów ochrony konserwatorskiej zasobu dziedzictwa archeologicznego oraz wsparciu upowszechniania i wprowadzenia do obiegu naukowego wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

Szczegółowe rodzaje i warunki realizacji zadań, na które można uzyskać dofinansowanie, są określane co roku jesienią – w ogłoszeniu o naborze wniosków do programu.

Cel programu realizowany jest poprzez dofinansowanie realizacji dwóch grup działań:

- weryfikacja zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków (przede wszystkim tych nieposiadających własnej formy terenowej), w przypadku których ustalenia co do lokalizacji, zasięgu, chronologii i/lub funkcji nie mają wystarczających podstaw naukowych;
- opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych (przede wszystkim tych zakończonych przed 2000 r.).

- Funduszu Kościelnego w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji²² (dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże) ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wewnątrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki).

Cześć graficzna

Mapa Gminy Wielgomłyny

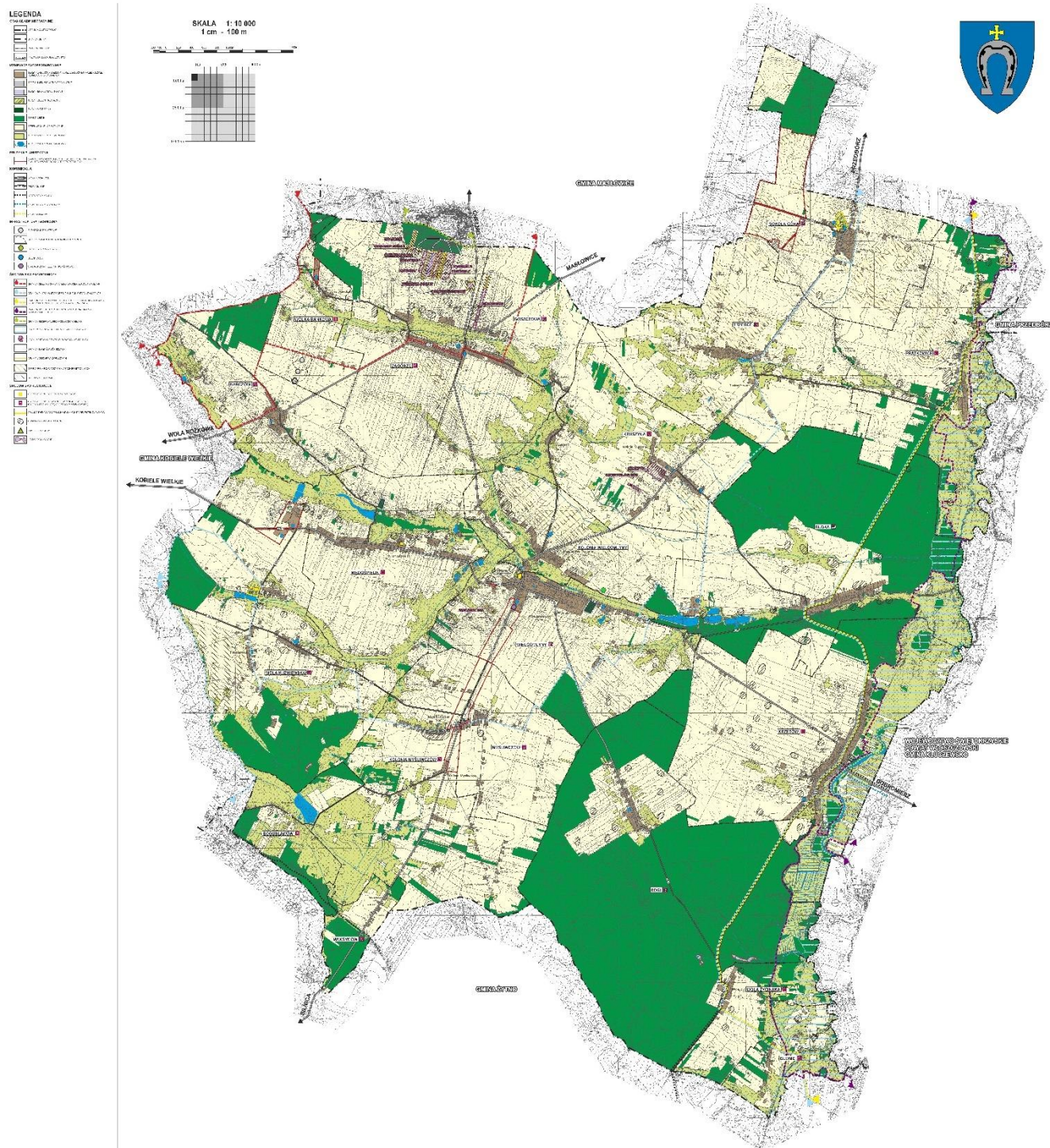
²² <https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny>

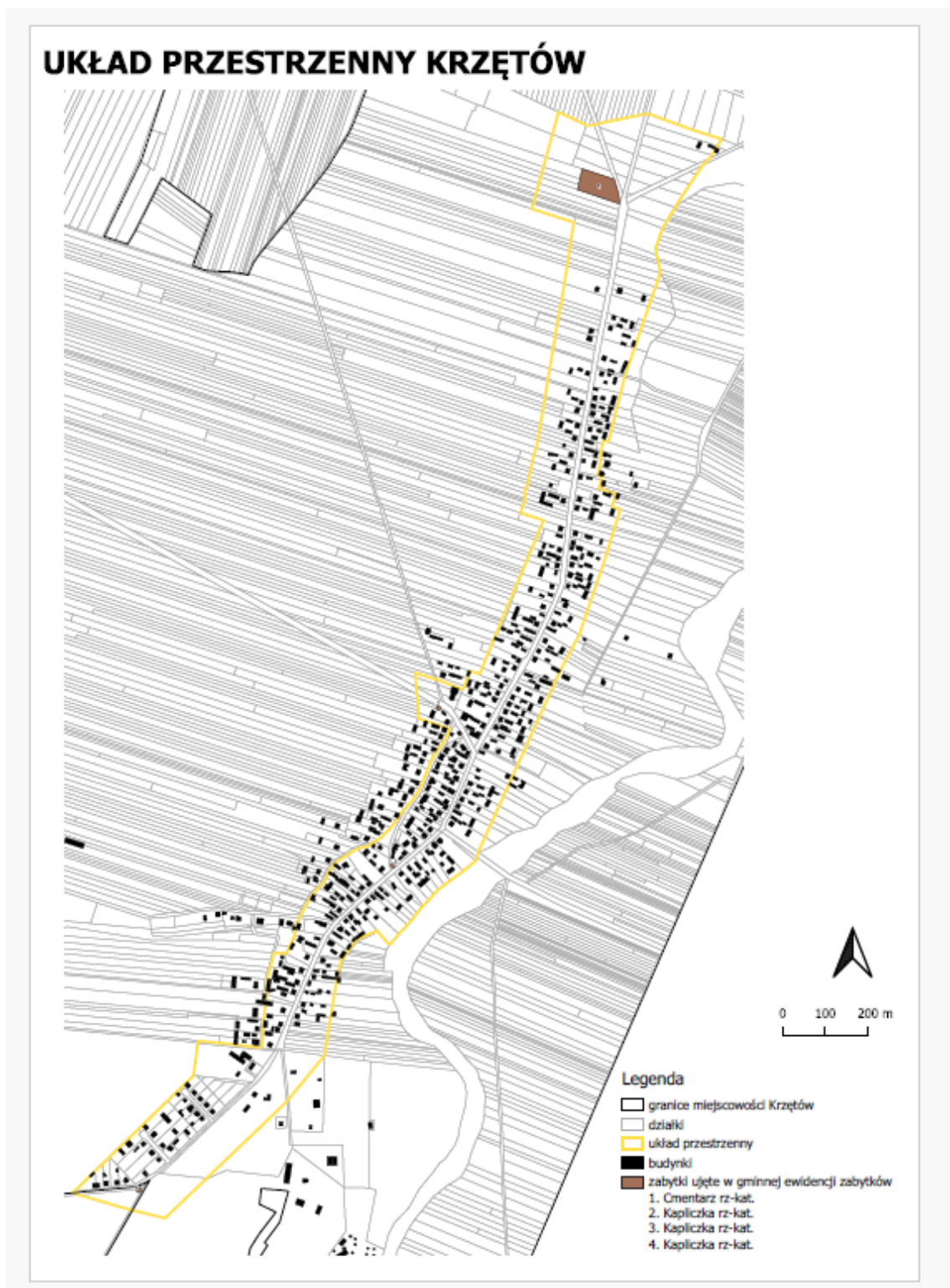
STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

ZAŁĄCZNIK NR 2 DO UCHWAŁY NR IX/71/2015 RADY GMINY WIELGOMYŁYNY z dnia 10 lipca 2015 r.

UWARUNKOWANIA

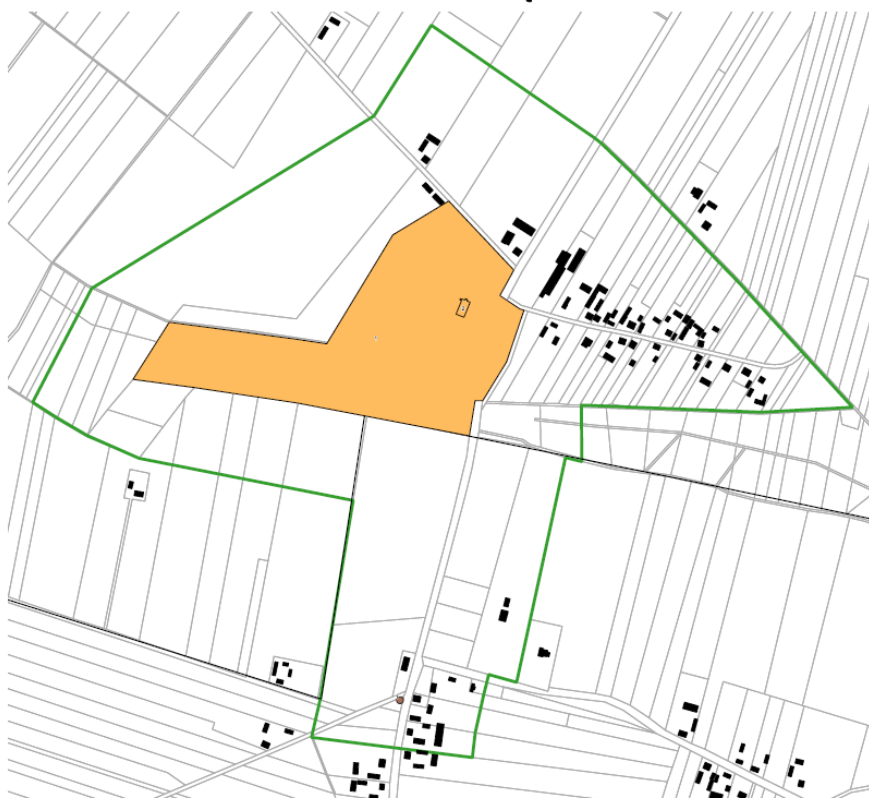
GMINY WIELGOMŁYNY

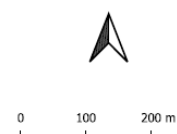
Układy przestrzenne

UKŁAD PRZESTRZENNY NIEDOŚPIELIN**Legenda**

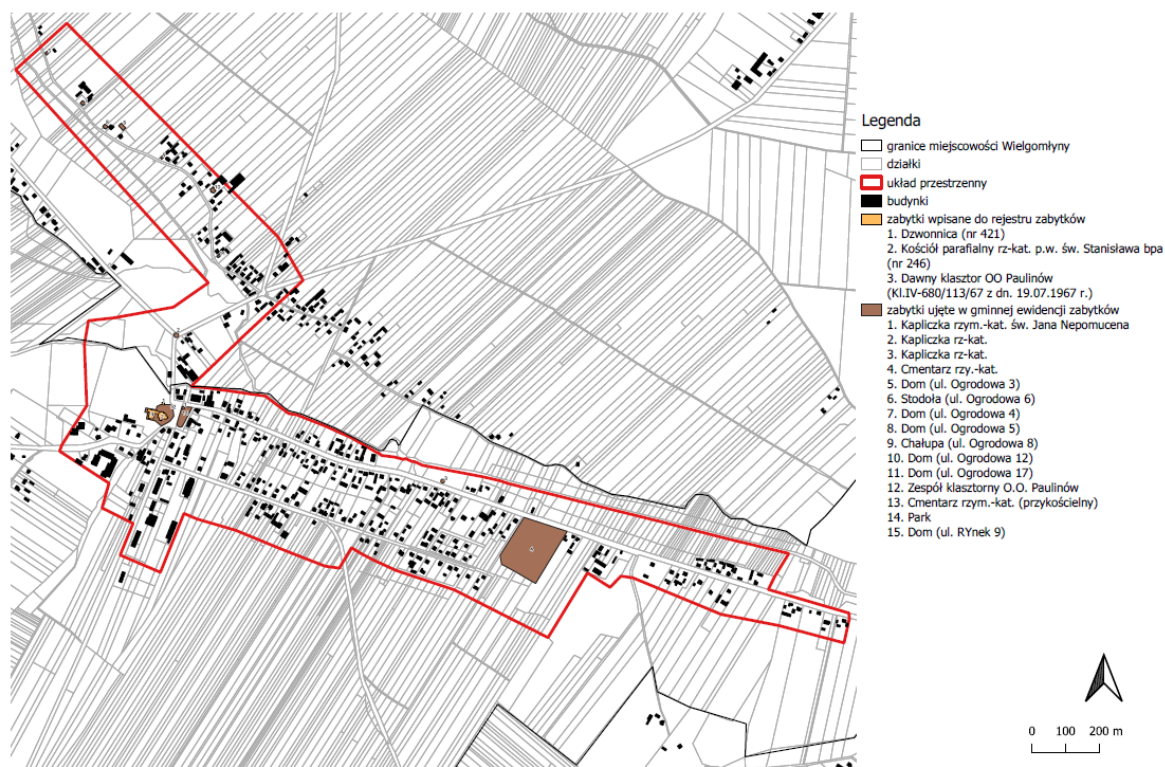
- granice miejscowości Niedoszele
- działki
- układ przestrzenny
- budynki
- zabytki wpisane do rejestru zabytków
 - 1. Kościół parafialny rz.-kat. pw. św. Katarzyny i św. Kazimierza (Kl.IV-680/593/67 z dn. 27.12.1967 r.)
 - 2. Dzwonnica kościoła parafialny rzym-kat. pw. św. Katarzyny i św. Kazimierza (Kl. IV-680/594/67 z dn. 27.12.1967 r.)
- zabytki ujęte w gminnej ewidencji zabytków
 - 1. Kapliczka rz.-kat.
 - 2. Kapliczka rz.-kat.
 - 3. Tartak
 - 4. Młyn wodno-motorowy
 - 5. Zespół kościelny
 - 6. Cmentarz rzym-kat. przy kościele
 - 7. Cmentarz rz.-kat.

UKŁAD PRZESTRZENNY ODROWĄŻ**Legenda**

- granice miejscowości Odrowąż
- działki
- układ przestrzenny
- budynki
- zabytki wpisane do rejestru zabytków
 - 1. Park dworski (367)
 - 2. Dwór (867)
- zabytki ujęte w gminnej ewidencji zabytków
 - 1. Kapliczka rz.-kat.
 - 2. Kuźnia
 - 3. Zespół dworski
 - 4. Obora podworska

UKŁAD PRZESTRZENNY SOKOŁA GÓRA**UKŁAD PRZESTRZENNY WIELGOMŁYNY**

Bibliografia

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej;
2. Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2512, z 2023 r. poz. 2029;
3. Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2512, z 2023 r. poz. 2029;
4. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 40, 572, 1463, 1688;
5. Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 977, 1506, 1597, 1688, 1890, 2029, 2739;
6. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 682, 553, 967, 1506, 1597, 1681, 1688, 1762, 1890, 1963, 2029;
7. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 54;
8. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1336, 1688, 1890;
9. Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 485, z 2023 r. poz. 28, 1688;

11. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobraz Dz. U. z 2015 r. poz. 774, 1688;
12. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 344, 1113, 1463, 1506, 1688, 1762, 1906, 2029;
13. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 87;
14. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 385;
15. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2393;
16. Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych Dz. U. z 2018 r. poz. 2337;
17. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 571;
18. Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 70, 1313, 2291;
19. Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 16 listopada 1972 r. przyjęta na sesji w Paryżu (Dz. U. z 1976 r., nr 32, poz. 190);
20. Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy sporządzona w Grenadzie dnia 3 października 1985 r. (Dz. U. 2012 poz. 210);
21. Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego z 16 stycznia 1992 r., La Valetta (Dz. U. z 1996 r., Nr 120, poz. 564);
22. Europejska konwencja krajobrazowa – sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 r. (Dz.U. z 2006 Nr 14 poz. 98);
23. Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r. (Dz.U. z 2007 r., Nr 215, poz. 1585);
24. Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r. (przyjęta 8 lutego 2011 r., Dz.U. Nr 179, 2011, poz. 1018);
25. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady Europy – INSPIRE, (Ustawa z dnia 4 marca 2010 r. o infrastrukturze informacji przestrzennej Dz. U. 2010 nr 76 poz. 489);
26. Krajowy programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026 Uchwała nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r. w sprawie „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023–2026”;
27. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności”;
28. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r.;
29. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030;

30. Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030;
31. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego oraz Plan Zagospodarowania Przestrzennego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Łodzi;
32. Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2020–2023;
33. Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Radomszczańskiego na lata 2022-2025;
34. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych Powiatu radomszczańskiego;
35. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy;
36. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Wielgomłyny;
37. Strategia Rozwoju Gminy Wielgomłyny do 2030 r.
38. <https://edu.nid.pl/>
39. <https://www.gov.pl/web/rdos-lodz/>;
40. <https://www.wuoz-lodz.pl/>.